

Universitatea București. Facultatea de Teologie Romano-Catolică.

Master Patrimoniu Creștin European

Lucrare de Disertație

*Peregrinarea spre Țara Făgăduinței, similitudini cu fenomenul de
pelerinaj*

Coordonator științific:

Prof. Dr. Mihaela Voicu

Masterand:

Marie-Raymonde Prager

București

2022

CUPRINS

Introducere.....	5
Capitolul 1.....	9
DESPRE PELERINAJ	
1.1. Considerații generale.....	9
1.2. Sărbători și pelerinaje în tradiția iudaică.....	12
1.3. Consemnări despre pelerinaj în Catehismul Bisericii Catolice.....	16
1.4. Aprecieri legate de pelerinaj; Papa Ioan Paul al II-lea, Papa Benedict al XVI-lea.....	20
Capitolul 2.....	25
ABRAHAM	
2.1. Cine este Abraham?.....	25
2.2. Chemarea lui Abraham.....	26
2.3. Abraham-părintele în credință.....	30
Capitolul 3.....	34
ISAAC, IACOB ȘI IOSIF	
3.1. Isaac.....	34
3.2. Iacob și Iosif.....	36
Capitolul 4.....	40
MOISE	
4.1. Exodul.....	40
4.2. Leviticul.....	46
4.3. Numerii.....	47
4.4. Deuteronomul.....	51
Concluzii.....	55
Bibliografie.....	63

Preambul

Torah- cuvânt al cărui sens literal este acela de „învățătură” sau „manifestare” a lui Dumnezeu, denumește în sens restrâns cele cinci cărți ale Pentateuhului, dar și întreaga Biblie ebraică.¹ Importanța textului sacru, care a fundamentat credința iudaică, rămâne catalizatorul nu doar religios, dar și istoric pentru poporul evreu. Conștiința despre importanța *Torah* a fost de la început întemeiată chiar pe cuvântul lui Dumnezeu; „Ascultă Israele...” (*Dt.* 6, 4-9). *Shema* indică obligativitatea cunoașterii Cuvântului lui Dumnezeu, și nimic nu poate înlocui această, cea mai importantă, chemare. Ritualul citirii *Torah*, atunci când este scoasă din chivot, în sinagogă, arată pe deplin legătura dintre Dumnezeu și poporul său; prin trimiterea imediată la momentul ridicării taberei și reluarea drumului, urmată de așezarea taberei, așa cum se întâmpla înainte de intrarea în Țara Făgăduinței (*Num.* 9, 18). Din acest ritual semnificativ, versetul folosit pentru „...începerea marșului înainte de lectură sugerează că studierea *Torah* este o formă de călătorie și că te întâlnești cu revelația divină când ești în mișcare.”² Această mișcare, acest dinamism cuprinde și procesul de învățare, din ce în ce mai aprofundat, a textului sacru. Astfel, călătoria împlinită de patriarhi spre Țara Făgăduinței poate să fie reluată, într-un mod spiritual, de cei care citesc paginile din *Torah*.

---

¹ J. SCHOFIELD, *Text, timp și teritoriu/Descifrarea culturii evreiești*, Editura POLIROM, 2019, p.81.

² J. SCHOFIELD, *Text, timp și teritoriu*, cit., p.251.

Introducere

Dacă experiența nemijlocită a unui pelerinaj, poate să fie deja un pas spre o cunoaștere mai apropiată a unor importante aspecte din sfera religiozității, cu cât mai mult incursiunea în lumea Pentateuhului? O lectură făcută în lumina ideii de pelerinaj, poate dezvălui noi și semnificative înțelesuri; mai întâi chiar ale textului parcurs, dar apoi și ale noțiunii de pelerinaj. Într-o lume, care mai degrabă ridică piedici și noi obstacole, fenomenul pelerinajului pare tot mai vitregit și o experiență tot mai greu accesibilă creștinului de astăzi. În epoci demult trecute, precum cea a antichității creștine, sau a Evului Mediu, chiar până la începutul epocii moderne, practica pelerinajului a cunoscut perioade înfloritoare, uneori austere, dar firul istoric, chiar dacă vremelnic întrerupt, s-a bucurat de continuitate. Această experiență îndelungată și variată a păstrat și a sporit tezaurul spiritualității creștine, mai ales în spațiul european. Civilizația iudeo-creștină, pe care o putem ușor recunoaște ca ferment al civilizației occidentale, cuprinde și acest aspect al practicii pelerinajului. Dincolo de tradiții și conjuncturi, care favorizau pelerinajele, elanul creștinilor era animat, desigur, de un răspuns pe care-l căutau, sau doar de chemarea lăuntrică pe care o auzeau, sau pe care doar credeau că o aud...

Familiaritatea, incomparabil mai mare pentru creștinul de azi, cu textul biblic aduce și face posibilă, căutarea și găsirea de înțelesuri noi, inclusiv asupra pelerinajului. Astfel, chiar problematica pelerinajului, poate să fie înțeleasă mai profund, dacă este observată din prisma textelor sacre. Istoria Revelației cuprinsă în primele cărți ale Bibliei, explorează tocmai acest dinamism dintre om, cel care trăiește în timp și spațiu, și Dumnezeu „care a pornit el însuși la drum pe căile omului”³, așa cum scria Sfântul Ioan Paul al II-lea. După cum citim în paginile Genezei, istoria omului apare circumscrisă - fără a anula misterul, chiar dimpotrivă! - unui plan de mântuire. O istorie marcată de cădere și de înfruntarea dificultăților; de la alungarea din grădina raiului, la peregrinarea lui Cain, și călătoria lui Noe pe apele potopului, până la chemarea lui Abraham, drumul apare ca o necesitate, ca o condiție proprie omului, un dat fără de care nu poate exista legătura cu Dumnezeu. Loc de cădere și amară încercare, pământul trebuie părăsit pentru ca omul să-l găsească pe Dumnezeu.

---

³ IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare despre pelerinajul la locurile legate de istoria mântuirii*, Editura Presa Bună, Iași, 1999, p.4-5.

Experiența poporului ales a cunoscut cu prisosință interacțiunea dimensiunii umane cu cea spirituală, iar cea mai elocventă s-a petrecut pe drumul spre Țara Făgăduinței; cea mai însemnată călătorie/peregrinare din istoria umanității.

Multitudinea și gradul de asemănare a elementelor comune dintre istoria drumului spre Țara Făgăduinței și pelerinaj este evidentă, însă central rămâne tocmai acest plan al pedagogiei divine, care alege și cheamă omul spre aflarea lui Dumnezeu. Acest plan, descoperit și urmărit pe firul cronologic cuprins de cele cinci cărți ale Pentateuhului, poate evidenția cu mai multă claritate sensul și însemnătatea aspectelor care își găsesc corespondența în etapele ce definesc un pelerinaj.

Textul Septuagintei, pe care l-am ales ca suport pentru lucrare, a reprezentat pentru evrei și creștini Cartea Sacră. Încărcat de simbolism și de multe semnificații, traducerea în limba greacă a Bibliei a dat viață unui text inegalabil și a avut el însuși „peregrinarea” sa, mai ales când, după apariția creștinismului, lumea iudaică l-a abandonat. Stilul „biblic”⁴ al Septuagintei atrage și oferă cititorului o sporită bucurie în întâlnirea cu textul revelat. Tot prin mijlocirea acestui text, este posibilă și o imersiune interesantă într-o epocă premergătoare creștinismului, într-un timp care pregătea era noastră - aceea marcată de nașterea lui Isus Cristos - cea mai importantă dintre „tregeri”!

Structura lucrării

Primul capitol debutează cu o introducere despre problematica pelerinajului, care cuprinde și enumerarea unor practici legate de sărbători, specifice lumii iudaice. Prin legătura directă cu creștinismul, și prin aceste practici, tradiția pelerinajului, mai ales când este vorba de Țara Sfântă, descoperă cu atât mai mult rădăcina spirituală comună.

Considerațiile despre pelerinaj, așa cum apar în Catehismul Bisericii Catolice, precum și câteva trimiteri la referințe făcute de Sfântul Ioan-Paul al II-lea și de Papa Benedict al XVI-lea, largesc perspectiva asupra aspectelor legate de pelerinaj. Din tezaurul Bisericii face parte și tradiția pelerinajului, iar fundamentele de ordin dogmatic și teologic prezintă argumente scripturistice cu rol substanțial, care reliefează pe deplin însemnătatea

---

⁴ Cf. Marguerite Harl, *Septuaginta, Geneza, Exodul, Numirii, Deuteronomul*, COLEGIUL NOUA EUROPA, Polirom, 2004, p.22.

fenomenului de pelerinaj. Prin aceste sublinieri urmăresc să evidențiez și interesul, și locul, pe care pelerinajul, ca manifestare a credinței, îl are și în contemporaneitate. În plus, într-un moment istoric potrivit, doresc să accentuez tocmai aspectul spiritual ca pe un important ferment care poate regenera și înnoi practica pelerinajului.

Al doilea capitol, prin care debutează și corpus-ul lucrării (împreună cu următoarele două), prezintă figura lui Abraham. Istoria lui începe cu momentul chemării, urmat de drumul pe care începe să-l parcurgă și credința pe care o mărturisește. Textul oferă din abundență cele mai interesante și neașteptate similitudini cu etapele unui pelerinaj. Reliefația acestora este ordonată de dinamica desfășurării evenimentelor, așa cum le dezvăluie Scriptura. Am preferat această abordare atât pentru facilitate, cât și pentru a distinge sensul impus de textul sacru, în care inițiativa lui Dumnezeu este dominantă, dar mereu surprinzătoare prin modul în care coboară pe drumurile omului. Predominantă, în această lucrare, am dorit să fie tocmai observația pe marginea textului, chiar dacă nu este o exegeză, ci doar reflecții în lumina ideii de pelerinaj.

Al treilea capitol este consacrat următorilor trei patriarhi, prezentați în Geneză ca moștenitorii lui Abraham, purtătorii peste generații ai legământului pe care Dumnezeu l-a făcut cu Abraham. Între istoria lui Abraham și cea a lui Moise, cea a celor trei patriarhi, deși mult mai scurtă în paginile ce o descriu, are o importanță aparte; povestirile cuprind mai mult obișnuitele zbateri omenești, iar intervenția lui Dumnezeu se detașează cu mai multă claritate. Familiaritatea pe care o manifesta Abraham în dialogurile cu Dumnezeu este înlocuită de episoade misterioase, precum lupta lui Iacob, sau visele lui Iosif.

Următoarele patru cărți, care completează Pentateuhul, constituie sursa pentru cel de-al patrulea capitol. Figura lui Moise se reliefează cu putere, încă de la începutul Exodului, și mijlocirea lui între Dumnezeu și întreg poporul aflat în peregrinare apare deseori în prim plan. Locul lui Moise în istoria drumului spre Țara Făgăduinței este fundamental, iar textele celor patru cărți abundă în cele mai vii tablouri, în care Moise este protagonist sau martor. Ca ultimă carte a Pentateuhului, Deuteronomul se încheie cu o recapitulare, o reamintire a celor mai importante evenimente ale eliberării din sclavia egipteană. Miraculoasele intervenții ale lui Dumnezeu sunt toate înțelese nu doar în sensul împlinirii promisiunii făcute, dar mai mult decât atât, pentru importanța amintirii acestora din generație în generație. Mult mai mult

decât dobândirea unui teritoriu, Țara Făgăduinței semnifică legătura pecetluită de toată Legea lui Dumnezeu, pentru fiecare trib al lui Israel.

Istoria scrisă a celei mai importante peregrinări, cuprinsă de cărțile Pentateuhului, constituie „porunca nesfârșită”(Ps. 119/118, 96), de care amintea psalmistul. Înscrierea temei acestei lucrări în coordonatele textului biblic, poate să fie acel „pelerinaj” care să edifice credința, într-o căutare a glasului pe care patriarhii l-au auzit și urmat.

Tot acest demers, al observării textelor scripturii, cu o atenție predilectă asupra aspectelor legate de fenomenul pelerinajului, este menit să răspundă unor întrebări firești; ce reprezintă azi pentru noi acest „model”? Mai suntem noi pe cale? Mergem către un țel sau rătăcim? Pe măsură ce textul este parcurs, devaluarea unor posibile răspunsuri, chiar și într-o firavă schiță, poate aduce mai multă lumină și pentru sensibilitatea religioasă a creștinului de azi.

CAPITOLUL 1

DESPRE PELERINAJ

1.1. Considerații generale

Practica pelerinajului este deosebit de răspândită, iar istoria sa coboară pe scara timpului în epoci străvechi, fiind legată esențialmente de trăirea religioasă a celor mai vechi civilizații. Oricât de diferit trăit, sentimentul religios a fost însoțit mereu de semnele exterioare, materiale, pe care omul le-a încorporat ritualurilor, ca o caracteristică fundamentală a naturii umane. Dimensiunea sacralității a marcat epoci și civilizații, iar una din fațetele acesteia rămâne această căutare care s-a realizat mereu și într-o experiență concretă, prin deplasarea fizică de la locul habitual spre locul sacru, determinat de spațiu și timp, circumscris vieții omului. Deloc întâmplător, cele mai vechi forme de religiozitate au fost legate de subzistența însăși, în așa fel încât aspectele procurării hranei au devenit parte intrinsecă a practicii religioase, prin care viața biologică era parte integrată a dimensiunii spirituale. Autoritatea divinității se extindea asupra întregii vieți a omului, și nimic din sfera existenței umane nu era trăit sau gândit în afara acestei coordonate fundamentale. De fapt, religia a apărut odată cu omul pentru că „la nivelurile cele mai arhaice ale culturii, a trăi ca ființă umană este în sine un act religios”⁵.

O definiție a pelerinajului reiese dintr-o observare a practicii general valabile, o practică comună care cuprinde motivația, modul de desfășurare, locul spre care se merge și scopul, sau finalitatea acestuia, urmată de ultima etapă, cea a revenirii la punctul inițial al plecării. Orice pelerinaj are patru caracteristici; presupune parcurgerea unui drum, este o călătorie, ceea ce ne arată că are loc și experimentarea fizică a spațiului, a doua caracteristică derivând din subiectul care parcurge acest drum, pelerinul. Acesta devine un străin pentru cei pe care-i întâlnește în călătoria sa, dar el e un străin și în raport cu ceea ce întâlnește, și aici poate fi vorba de culturi, comunități, religii, limba vorbită, realități geografice diferite. A treia caracteristică constă în aspectul întâlnirii, într-un loc precis, între pelerin și sacralitate. O ultimă caracteristică este reprezentată de timpul special care este trăit, prin celebrare, sărbătoare, sau alte acte de ritual care pot marca atingerea acestei finalități. La capătul unui

---

⁵ Mircea Eliade – La Nostalgie des Origines, https://rationality.fandom.com/ro/wiki/Istoria_religiilor, accesat la 03. 08. 2020.

pelerinaj, pelerinul speră într-o schimbare, poate chiar o renaștere spirituală, o vindecare de ordin moral, sufletesc, sau chiar o vindecare fizică, aflarea unui răspuns la o problemă majoră a vieții, obținerea unui beneficiu de ordin fizic sau moral pentru o altă persoană. În oricare dintre situațiile posibile, pentru pelerin este importantă alegerea făcută în mod liber și asumarea unui drum fizic ca semn vizibil al unei încredințări de ordin spiritual.

Termenul de peregrin sau pelerin, derivă din limba latină (*peregrinus/peregrinatio*), și se traduce prin „străin”, cuvânt care desemna o persoană care vizita locuri străine celor ale originii sale. Din punct de vedere semantic, termenul *pelerin* era folosit în legătură cu persoana care se îndepărtase de propriul ținut, sau care se afla în trecere. Abia mai târziu termenul este utilizat pentru desemnarea persoanei, care, plină de evlavie, merge spre un loc considerat sfânt cu intenția clară de a săvârși un act spiritual.

Observarea fenomenului de pelerinaj ne aduce în prim plan dimensiunea spirituală, și abia în plan secundar apar acele elemente de specificitate. Totuși, pe lângă aspectul spiritual fundamental pentru un pelerinaj, trebuie să menționez că și aspectul deplasării umile, prin parcurgerea unor distanțe considerabile doar prin mersul pe jos, a jucat un rol important în istoria pelerinajului creștin. Modernizarea mijloacelor de transport, cât și apariția unor noi structuri de ordin administrativ și politic, au scurtat considerabil, sau chiar au anulat, deplasarea pe jos. Astfel, puține locuri dintre cele cu o istorie îndelungată mai păstrează această practică, iar acest aspect poate pune în dificultate definirea pelerinajului. Este evident că așa cum a fost practicat în trecut, pelerinajul nu mai poate fi trăit decât într-o mică măsură, iar aspectul turistic se suprapune și riscă să estompeze, sau chiar să denatureze caracterul sacru al pelerinajului. Lipsa experienței unui pelerinaj autentic conduce, inevitabil, și la o diluare a percepției de ordin simbolic care sărăcește și viața de credință, dar constituie și o dificultate suplimentară în înțelegerea unor teme importante de ordin doctrinar. O scurtă prospecție asupra principalelor rute de pelerinaj, practicate de creștini începând cu primele secole, ne înfățișează o practică plină de fervoare și aproape fără întrerupere!

Dezvoltarea primelor comunități creștine, pe teritoriul Europei, în primul rând al celei din Roma, a favorizat și apariția ulterioară a practicii pelerinajului.

Spațiul european a fost principalul fundal al fenomenului de pelerinaj al lumii creștine, de unde s-a răspândit, mai târziu, și pe alte continente. Țara Sfântă s-a bucurat de cea mai mare atenție din partea Europei creștine, fiind locul întrupării, vieții și al Învierii lui Isus Cristos. În egală măsură, la fel de venerată a fost cetatea Romei, ca loc al martiriului celor doi apostoli; Petru și Paul. Prigoana suferită de creștini în primele veacuri a constituit un întreg martirologiu, care a fost la propriu fundamentul Bisericii.

Deja în secolul III, Eusebiu de Cezareea(265-340), nota în *Istoria bisericească*, despre un pelerinaj către Ierusalim, întreprins prin anii 200 de către un episcop, Alexandru, probabil din Capadocia, care își propunea să cunoască și să se roage la Locurile Sfinte. Recunoașterea creștinismului, prin Edictul de la Milano, în 313, deschide o nouă perspectivă și pentru pelerinaje, mai ales că vor apărea numeroase biserici în Țara Sfântă. Una dintre cele mai vechi relatări despre un pelerinaj creștin către Locurile Sfinte este *Itinerarium Burdigalense*,⁶ datat la 333, și care ne parvine de la un pelerin anonim din regiunea Bordeaux, care povestește călătoria dus-întors din Galia către Palestina. O altă mărturie importantă a unui pelerinaj, este o povestire a călugăriței Egeria, *Peregrinatio Sanctae Silviae*, din care desprindem printr-o vivace descriere, impresiile uneia din primele femei pelerin.⁷ În succesiunea epocilor, apar noi locuri de interes pentru pelerini, iar dintre acestea, locuri identificate ca morminte ale unor importante figuri de sfinți atrag tot mai mulți pelerini. Pe lângă mormintele sfinților Petru și Paul, din Roma, atrag atenția cele ale Sfinților Hipolit și Laurențiu, aflate de asemenea la Roma. Mormântul Sfântului Martin din Tours, Vincențiu din Zaragoza și al sfintei Eulalia din Mérida devin toate puternice centre de pelerinaj. Secolul VII aduce un nou avânt în practica pelerinajelor, datorat în mare parte călugărilor irlandezi, care descoperă în practicarea pelerinajului o cale sigură de îndreptare a penitenților. În fervoarea lor, cu totul deosebită, călugării irlandezi au prevăzut norme foarte exigente prin care penitenții își ispășeau păcatele. Astfel, pelerinajul capătă un puternic caracter penitențial. Interesantă este întreaga lor viziune despre viața creștinului, pe care-l identifică cu omul aflat pe drum, un drum al sfințeniei, care trebuie să cuprindă inclusiv acest mod de a parcurge distanțe considerabile, cu unicul scop de a dobândi, inclusiv prin participarea trupească, binecuvântarea unei vieți plăcute lui Dumnezeu.

---

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Itinerarium_Burdigalense, accesat la 03. 08. 2020.

⁷ [https://en.wikipedia.org/wiki/Egeria_\(pilgrim\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Egeria_(pilgrim)), accesat la 15. 02. 2020.

Evul Mediu cunoaște fenomenul pelerinajului de la Santiago de Compostella, care ajunge să rivalizeze cu Ierusalimul și Roma, antrenând o mișcare monahală fără precedent, și creând drumuri care au împânzit tot teritoriul creștinătății.⁸ Un loc aparte este ocupat de o mulțime de sanctuare dedicate Sfintei Fecioare Maria, fiind, pe lângă devoțiunile tot mai intense, și un substitut pentru Ierusalim, care devenise aproape inaccesibil. De la sfârșitul secolului al XV-lea, aceste pelerinaje mariane capătă o amploare deosebită, iar ele au continuat să apară până în timpurile de azi, cuprinzând spații noi, de pe continentul american sau Europa răsăriteană. Toate aceste dovezi ale existenței pelerinajului, ca formă extrem de vie a trăirii credinței, vorbesc și despre acea chemare străveche a omului de a manifesta concret legătura cu Dumnezeu, dar și de toată moștenirea primită din religia iudaică, pe ale cărei practici s-a construit și cultul creștinilor.

1.2. Pelerinajul în tradiția iudaică

Fără a face o incursiune în istoria religiilor, ceea ce ar necesita o cercetare considerabilă chiar dacă ar fi dedicată doar fenomenului de pelerinaj, voi încerca să sintetizez acele aspecte proprii unui pelerinaj, așa cum transpar azi, din perspectivă creștină și într-o strânsă legătură cu tradiția iudaică.

Astfel, din tradiția iudaică, chiar din primele pagini ale istoriei patriarhilor, cu mult înaintea realizării unității de sanctuar prin reforma deuterocanonică a lui Iosia, se pot enumera mai multe centre de pelerinaj, „...locuri sfinte legate de Istoria sacră unde vine poporul să-l caute pe Dumnezeul său”⁹. Dar înainte ca Ierusalimul să devină centrul religios pentru orice iudeu, numeroasele teofanii experimentate de Abraham, dar și de ceilalți patriarhi vor fi marcate ca locuri sacre și venerate, împrumutând desigur obiceiuri ale culturii preexistente. Cu toate că aceste practici sunt menționate, doar referirea din Geneză (*Gn.* 35, 1-7), vorbește explicit despre un pelerinaj propriu-zis. Dar toate celelalte locuri de manifestare ale sacralului, fiind marcate conform cu practicile vremii, ne dau o imagine cuprinzătoare a relaționării cu divinul, într-o bogăție de expresii și forme. O voce, un vis, un loc de îngropare, o fântână care devine martor al unei întâmplări importante, o movilă sau un

---

⁸ E.DUMEA, *Teme de istorie a Bisericii*, editura Sapientia, Iași, 2002, p. 242.

⁹ VOCABULAR DE TEOLOGIE BIBLICĂ, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2001, p.539.

munte, simple borne de hotar, capătă valențe de ordin religios, fiind integrate religiozității cu spontaneitate și inventivitate. Sunt adoptate unele sanctuare cananeene, care se prezintă fie sub forma unor altare (*Gn.* 28, 12; 13, 4; 26, 25; 33, 20), sau stele: „A doua zi dimineată, Iacob s-a sculat, a luat piatra pe care și-o pusese sub cap acolo, a ridicat-o în picioare ca pe un stâlp și a vărsat untdelemn peste vârful ei. Și a numit locul acela Casa lui Dumnezeu” (*Gn.* 28, 19-20), dar apar chiar și arbori în această cartografie a sacralității (*Gn.* 12, 6; 18, 1; 21, 33). Toate aceste locuri devin prilej al manifestării unor rituri, în care, deși într-un mod incipient, apar practici ce vor reuși să-și mențină importanța de-a lungul timpului. Dintre acestea, de o mare importanță este „...invocarea numelui lui Yahweh sub diverse titluri (*Gn.* 12, 8; 13, 4; 21, 33; 33, 20), ungerea cu untdelemn (*Gn.* 28, 18; 35, 14), purificările (*Gn.* 35, 2), zeciuiala (*Gn.* 14, 20; 28, 22).¹⁰ Diferite adunări religioase consemnate de Vechiul Testament, chiar dacă nu sunt în mod explicit pelerinaje, așa cum percepem azi acest termen, conțin acele elemente proprii unui pelerinaj. În primul rând recunoașterea ca sanctuar a unor locuri cu însemnătate religioasă precum „*Sihem* (*Ios.* 24, 25; *Jdc* 9, 6; 1 *Rg* 12, 1-9), *Betel* (1 *Sam.* 10, 3), prezența unor pelerine (1 *Rg.* 12, 29; *Am.* 5,5; 7,13), Beerșeba (*Am.* 5, 5).¹¹ Dar înșiruirea poate fi completată și cu alte nume proprii ale unor așezări recunoscute ca locuri de pelerinaj: *Ofra* (*Jdc.* 6, 24), *Mițpa* (1 *Sam.* 7, 5s), *Ghilgal* (1 *Sam.* 1, 3), *Gabaon* (1 *Reg.* 3, 4), *Dan* (1 *Rg.* 12, 29), *Țoar* (*Jdc.* 13, 19s), unde sunt prilejuite adunări dedicate unor „arătări ale Îngerului lui Yahweh, cel de la Șilo unde se află chivotul și unde se celebrează în fiecare an o sărbătoare a lui Yahweh (*Jdc* 21, 19).¹² Toate aceste locuri atestă o practică religioasă legată de locuri anume, de însemnătate diferită, care stabiliseră deja forme de cult și rituri care presupuneau afluența unor pelerini. Odată cu aducerea chivotului la Ierusalim de către David (2 *Sam* 6), și mai ales din momentul construcției Templului de către Solomon (1 *Rg.* 5-8), centrul religios și de pelerinaj devine cetatea Ierusalim. Deja cartea Exodului (*Ex.* 34, 18-23), menționează prescripții clare prin care întreaga populație masculină avea obligativitatea de a participa de trei ori pe an la închinarea înaintea lui *Yahweh* în diferite sanctuare. Aceste prescripții vor îndrepta pașii pelerinilor doar spre Templu din Ierusalim, începând cu reforma lui *Iosia*, prin care celelalte sanctuare sunt desființate, într-o măsură de

---

¹⁰ VOCABULAR DE TEOLOGIE BIBLICĂ, *cit.*, , p. 539.

¹¹ *Idem.*

¹² *Ibidem.*

purificare a credinței iudaice, mereu vulnerabilă în fața influențelor păgâne. Abia după întoarcerea din Exil, desemnat cu termenul de *galut*,¹³ ceea ce în ebraică înseamnă în sensul cel mai propriu exil, captivitate, Templul din Ierusalim va deveni sanctuarul unic. Experiența mulțimilor adunate, reunite uneori de la depărtări considerabile, aduce cu putere în prim plan imaginea unei comunități a tuturor celor credincioși, în cea mai importantă lucrare umană, care era închinarea înaintea lui Dumnezeu, și care devine sursă de inspirație în înțelegerea dimensiunii eshatologice a credinței. Aceste imagini atât de impresionante pentru participanții la pelerinaj au condus la ideea unei adunări universale, la o zi a mântuirii, în care întreg poporul e parte împreună cu păgânii (*Is.* 2, 2-5; 60; 66, 18 -21; *Mih.* 7, 12; *Zah.* 14, 16-19; *Tob.* 13, 11).

Scurta incursiune în paginile Vechiului Testament nu poate fi încheiată fără a enunța cele mai mari trei sărbători care au guvernat viața iudeilor. Observarea importanței lor în definirea credinței poporului ales, precum și ecourile transmise practicii creștine, au condus la importante teme teologice edificatoare pentru creștinis. Revenind la cele trei mari sărbători iudaice, trebuie subliniat caracterul agrar, survenit prin corelarea mai târzie a credinței revelate cu vechile sărbători care marcau cicluri agricole, de bună seamă cu o tradiție veche, comună multor culturi arhaice. Aceste sărbători care prevedeau închinarea obligatorie, erau: *Pesah* (șapte zile în Israel, începând din 15 Nisan), *Șavuot* (o zi în Israel, pe 6 Sivan) și *Sucot* (opt zile, cu tot cu Șmini Ațeret, începând din 15 Tișri).¹⁴ *Pesah* avea semnificația veche a sărbătorii primăverii, când se recolta orzul, și chiar după dobândirea semnificației ei religioase, aceea a ieșirii din Egipt, „obiceiul de a duce la Templu o măsură (*omer*) din noua recoltă de orz”¹⁵ este păstrat. *Șavuot*, în trecut o sărbătoare a secerișului, este transformată în sărbătoarea primirii Torei pe Muntele Sinai. *Sucot* era o veche sărbătoare dedicată recoltelor de toamnă, dar este asimilată comemorării celor patruzeci de ani petrecuți în deșert, după eliberarea din Egipt. Așadar, aceste trei importante sărbători, numite în ebraică *șaloș regalim* (cele trei pelerinaje pe jos), impuneau oricărui bărbat (care avea treisprezece ani și peste), să respecte „trei porunci: să urce la Ierusalim, să aducă jertfele individuale numite *haghiga*

---

¹³ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, Editura Hasefer, București, 2000, p. 266.

¹⁴ Idem.

¹⁵ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, *cit.*, p. 602.

(darul de pelerinaj), și să se bucure”¹⁶. Aceste acte de ritual erau întregite de slujbele de dimineață ale zilelor de pelerinaj, care cuprindeau recitarea *Halel*, lectura Torei și *musaf* (slujba alimentară). La toate acestea, fiecare sărbătoare avea propriile particularități care erau adăugate ritualurilor esențiale. Din momentul distrugerii Templului, pentru că pelerinajele și jertfele nu mai puteau fi împlinite, sărbătorile au căpătat mai mult un caracter familial. Astfel, aspecte precum consumarea de carne și vin, dar și îmbrăcarea unor veșminte noi, au dobândit valențe de ritual, care au reușit să păstreze în sânul familiei și al comunității spiritul viu al credinței. Într-un fel se produce o interiorizare, dar bineînțeles posibilă și rodnică prin observarea celorlalte legi și transmiterea Cuvântului. Reluarea pelerinajelor, odată cu perioada celui de-al Doilea Templu, atestă revenirea practicii pelerinajului. Iosefus Flavius, în anul 66 d.C. nota că doar în sărbătoarea Paștelui, din acel an, au fost sacrificați „255 000 de miei, fiecare miel fiind mâncat de mai multe persoane. Dar aceste pelerinaje de amploare, care aveau loc la Ierusalim, impuneau și o seamă de pregătiri, atât pentru pelerini, cât și pentru locuitorii orașului”¹⁷. Exista o preocupare minuțioasă pentru asigurarea climatului propice pelerinului, așa încât Legea evreiască prevedea decalarea rugăciunilor pentru ploaie, astfel încât acestea să nu îngreuneze drumul pelerinilor. După distrugerea Templului, chiar dacă pelerinajele în Ierusalim au continuat, caracterul lor a fost foarte mult modificat, iar imaginea cea mai grăitoare rămâne cea de la „Zidul plângerii”, pe care evreii au dat-o Zidului de Vest al Ierusalimului. Aici evreii veneau să-și manifeste întristarea și nu bucuria de altădată, chiar Legea cerând pelerinilor semne specifice doliului, precum sfâșierea hainelor.

O altă practică a pelerinilor, adusă de rabinii Școlii mistice din Safed, prin sec. al XVII-lea, a fost venerarea a numeroase morminte din Galileea, presupuse ca aparținând unor înțelepți din vechime.¹⁸ Aceștia au deschis calea multor pelerini care veneau să se întindă pe morminte, să aprindă lumânări și să se roage. Mormântul patriarhilor de la Macpela rămâne până azi un loc intens de pelerinaj, așa cum se întâmplă și cu Zidul Plângerii.

---

¹⁶ Idem.

¹⁷ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, *cit.*, p. 601.

¹⁸ Idem.

1.3. Consemnări privitoare la pelerinaj în Catehismul Bisericii Catolice

Din cărțile Vechiului Testament, această istorie a credinței poporului iudeu, care cuprinde și experiența pelerinajului, a devenit și ea sursă de inspirație pentru creștinii primelor veacuri, dar și pentru întreaga Biserică. O inspirație pentru viața de credință a credinciosului obișnuit, dar și o perspectivă importantă în înțelegerea planului de mântuire, la care este chemat tot poporul lui Dumnezeu. Biserica însăși a îmbrățișat misiunea sa de peregrină, amintind tuturor credincioșilor de fragilitatea condiției de pelerini în lumina învățaturii primite prin Scriptură și a Cuvântului întrupat. Această caracteristică a Bisericii peregrine, apare cu claritate exprimată în mai multe articole ale Catehismului prin care, o dată în plus, putem observa importanța înțelegerii acestei misiuni pe care Biserica o asumă, și pe care ne invită să o aprofundăm. Biserica a înțeles semnificația profundă a ritualurilor Vechiului Testament, într-o ordine voită și stabilită de providență, tocmai în vederea unei pedagogii care a pregătit și a dat sens și înțelesuri profunde unor realități, pe care le-a primit ca pe un tezaur:

„Templul trebuia să fie pentru Poporul lui Dumnezeu locul educării sale la rugăciune: pelerinajele, sărbătorile, jertfele, ofranda de seară, tămâia, pâinile „punerii înaintea”, toate aceste semne ale Sfințeniei și ale Slavei Dumnezeului Preaînalt și întru totul Apropiat erau tot atâtea chemări și căi ale rugăciunii. Dar ritualismul împingea adesea poporul către un cult prea exterior. Era nevoie de educarea credinței, de convertirea inimii. Aceasta a fost misiunea profeților înainte și după Exil.”¹⁹

Existența Templului și recunoașterea rolului său primordial în educarea la rugăciune, apare într-o legătură directă cu toate celelalte forme de cult și ritual, începând chiar cu pelerinajul, în fapt, așa cum deja am arătat, unul din factorii importanți, și fără de care toate celelalte acte de devoțiune nu ar fi fost posibile. Totodată, rămâne semnificativ rolul profeților, acele figuri emblematice care nu au încetat să declame rătăcirile și pierderea sensului adevărat al tuturor acestor forme exterioare de manifestare a credinței. Preocuparea pentru păstrarea credinței autentice printr-o convertire a inimii era una din principalele teme ale profeților. Legătura dintre forma exterioară și convertirea inimii reprezintă o temă recurentă a parcursului de credință, nu doar la nivel comunitar, dar și la nivel personal.

---

¹⁹ CATEHISMUL BISERICII CATOLICE, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993, p. 537.

Această temă este totodată comună atât tradiției iudaice cât și celei creștine. În fond, această căutare a unui anumit echilibru între formă și conținut, deseori mărturisită cu pasiune și de profeți și de sfinți, a fost tocmai dinamica extraordinară a întâlnirii dintre om și Dumnezeu. O întâlnire dorită și căutată deseori, tocmai prin această practică a pelerinajului.

Vechiul și Noul Testament, transmit tocmai sensul continuității, atât de puternic mărturisit de primii creștini, așa încât, practicile de ritual erau puternic influențate de cele din Sinagogă. Cântarea psalmilor, într-un mod cu totul aparte, pentru că au constituit rugăciunea de predilecție a primelor adunări creștine, a făcut posibilă preluarea nu doar a unor rituri, dar mai ales a viziunii asupra relaționării omului cu Dumnezeu. Rememorarea faptelor de eliberare pe care Dumnezeu le-a înfăptuit au avut, desigur, ecouri importante și pentru pelerinaj. Cunoașterea prin intermediul Scripturii a evenimentelor și locurilor, a fost continuată, și sporită de evlavia creștină.

Deși justificată pe deplin, ca o veche tradiție recunoscută și susținută de Biserică, practica pelerinajului este și azi prezentă, chiar dacă nu mai cunoaște amploarea celor din vechime, când practic întregul teritoriu european era brăzdat de drumurile de pelerinaj. Sanctuarele și mânăstirile punctau aceste adevărate trasee ale credinței, iar pentru mulți creștini acestea reprezentau o modalitate de a-și trăi credința și de a-și ispăși pedeapsa datorată păcatelor. Canterbury, Lincoln, Chartres, Reims, Cologne, Burgos, Santiago sau Burgos erau câteva din centrele renumite de pelerinaj, la care epoca modernă a adăugat noi locuri, precum Lourdes sau Fatima. Orașe precum Roma sau Ierusalimul au reprezentat pentru multe generații de creștini cel mai important interes, fiind desigur legate de cele mai importante evenimente și figuri ale creștinismului. Nu este deloc întâmplător că aceste pelerinaje au cunoscut de-a lungul timpului numeroase etape, de la glorie la decădere, pentru că și pelerinajul ca fenomen a fost marcat de conjuncturi istorice, dar și de viața Bisericii. Pentru că fenomenul pelerinajului a rămas o realitate prezentă, Biserica i-a acordat atenția cuvenită și din punct de vedere al locului pe care trebuie să-l aibă în viața de credință. Înțeles ca o formă de religiozitate populară, pelerinajul ocupă un loc între celelalte forme de devoțiune precum „venerarea relicvelor, vizitarea sanctuarelor, procesiuni, calea Crucii, dansurile religioase, rozariul, medaliile etc.”²⁰ Această plasare a pelerinajului poate surprinde, dacă ne gândim la angajamentul credincioșilor sau chiar la efortul și aspectul de

---

²⁰ CATEHISMUL BISERICII CATOLICE, *cit.*, p. 362.

jertfă care poate însoți un asemenea demers, dar pe deplin justificat dacă nu uităm să privim finalitatea oricărui pelerinaj: o întâlnire a omului cu Dumnezeu. Întâlnirea cu Dumnezeu se realizează într-un mod nemijlocit în cadrul celebrării liturghiei, iar acest aspect este mult mai important decât orice formă de devoțiune, iar un alt articol al catehismului, privitor la religiozitatea populară adaugă: „Aceste forme de exprimare sunt o prelungire a vieții liturgice a Bisericii, dar nu o înlocuiesc: ele „trebuie orânduite ținând seama de timpul liturgic, în așa fel încât să se potrivească cu liturgia sacră, să se inspire din ea într-un fel sau altul și la ea să-l ducă pe poporul creștin, pentru că ea prin natura sa e cu mult superioară oricăror exerciții”²¹. Dar aceasta nu înseamnă că preocuparea pentru pelerinaj ar fi una secundară, cât mai ales că necesită o atenție specială, cu totul îndreptățită, de a orienta și acest mijloc de devoțiune spre cunoașterea misterului lui Cristos. Paragraful următor aduce la lumină adevărata importanță în teaurizarea și fructificarea acelor forme de religiozitate populară, între care se înscrie și pelerinajul, care constituie nu doar o parte a tradiției Bisericii, dar și un ferment capabil să revigoreze credința:

„Religiozitatea populară în esență este un ansamblu de valori care, împreună cu înțelepciunea creștină, răspunde la marile întrebări ale existenței. Bunul simț popular catolic este făcut din capacitate de sinteză pentru existență. Astfel, el alătură în mod creativ divinul și umanul, pe Cristos și Maria, spiritul și trupul, comuniunea și instituția, persoana și comunitatea, credința și patria, inteligența și sentimentul. Această înțelepciune este un umanism creștin care afirmă în mod radical demnitatea oricărei ființe, ca fiu al lui Dumnezeu, instaurează o frăție fundamentală, învață armonizarea cu natura și înțelepciunea muncii și oferă motivații de a trăi în bucurie și seninătate chiar în mijlocul greutăților existenței. Pentru popor, această înțelepciune este și un principiu de discernământ, un instinct evanghelic care îl face să perceapă spontan când este Evanghelia cea dintâi slujită în Biserică și când este golită de conținut și sufocată de alte interese.”²²

Acest paragraf sintetizează foarte clar această componentă esențială a factorului uman, care dintr-o legătură directă cu Cristos, conduce nu doar la o viață conformă cu Evanghelia, dar devine și condiție necesară pentru ca Biserica, prin componenta ei instituțională, să nu uite sau chiar să piardă atributul ei esențial. În afara unor legături substanțiale cu viața concretă și sensul real al existenței umane, care deschide orizonturi atât de complexe și diferite, Biserica și-ar putea pune în dificultate chiar întâia sa menire: aceea

---

²¹ *Idem.*, p. 362-363.

²² *Idem.*

de mărturisitoare a lui Isus Cristos Mântuitorul. Or, tocmai componenta ei profund umană, purtătoare de atâta bogăție, chiar și când această bogăție (sau mai ales atunci!) rezidă în slăbiciune, imperfecțiune și chiar păcat, vine să afirme și să confirme adevăratul rol al Bisericii. Într-o societate atât de secularizată, aceste aspecte umane, lipsite de strălucire și perfecțiune, și supuse finitudinii vor aduce în prim plan necesitatea vestirii mântuirii, și vor da vieții creștine adevăratul sens și adevărata demnitate. În mod particular, pelerinajele au această componentă extrem de vizibilă a unei participări comunitare, dar la care participarea personală și liberă este fundamentală, iar mărturisirea credinței nu este o demonstrație exterioară, cât bucuria afirmării puterii lui Dumnezeu în viața oamenilor. De aceea pelerinul, așa cum omul Evului Mediu a înțeles atât de bine, este acel om care alege în mod liber să trăiască realitatea încredințării totale în grija și milostivirea lui Dumnezeu, devenind un mărturisitor *ad litteram* al îndemnurilor evanghelice.

Mai mult, dimensiunea fizică a parcurgerii spațiului și timpului, într-o formă dedicată în întregime sensului religios, atrage atenția asupra importanței vieții corporale ca parte integrată a aspectelor numite spirituale. Importanța fundamentală a Întrupării lui Cristos, cum ar putea să fie mai bine înțeleasă într-o lume care din ce în ce mai mult, neagă sacralitatea vieții și demnitatea trupului? În același timp, cum putem înțelege destinul vieții pământești care cuprinde nu doar încercări și suferințe, dar care inevitabil se îndreaptă spre moartea corporală? Condiția de pelerin amintește creștinului adevărata sa condiție și dimensiunea divină la care e chemat; „Moartea este sfârșitul peregrinării pământești a omului, al timpului de har și de îndurare pe care Dumnezeu i-l oferă pentru a-și realiza viața pământească după planul divin și pentru a-și hotărî destinul ultim.”²³ Fără experiența directă, sau cel puțin fără regăsirea acestor mijloace, între care și pelerinajul, în viața Bisericii, multe din înțelesurile credinței ar rămâne neclare și chiar abstracte, golind de sens chiar și aspectele esențiale ale celebrării liturgice.

---

²³ *Idem*, p. 363.

1.4. Aprecieri despre pelerinaj - Papa Ioan Paul al II-lea și Papa Benedict al XVI-lea

Importanța pelerinajelor pentru Biserică a fost deseori evidențiată în pontificatul Papei Ioan Paul al II-lea, cât și în cel al Papei Benedict al XVI-lea. Între scrierile Papei Ioan Paul al II-lea, regăsim frumoasele rânduri despre pelerinaj din *Scrisoare despre pelerinajul la locurile legate de istoria mântuirii*.

Rememorarea unor evenimente excepționale ocazionate de vizitarea locurilor în care acestea s-au petrecut, nu este un fapt specific doar pelerinajului, și preocuparea pentru regăsirea unor locuri ce pot captiva prin parfumul unor istorii demult petrecute nu ar fi suficiente argumente pentru săvârșirea unui pelerinaj. Iar atunci când locurile pelerinajului reunesc atâtea componente, de la cele istorice și culturale, la cele umane și religioase, reunind cele mai antagonice tradiții și religii, așa cum se întâmplă cu teritoriile din Țara Sfântă, demersul este unul mult mai delicat. Cum se poate orienta creștinul într-un spațiu atât de heteroclit fără a pierde dimensiunea religioasă, și cum acest pelerinaj poate să fie cu adevărat trăit într-o manieră cât mai adecvată? Copleșitorul gând al fiecărui pelerin creștin că pașii săi vor urma drumurile lui Dumnezeu făcut om, cu siguranță reprezintă una dintre cele mai intense experiențe din istoria pelerinajelor! Dar faptul odată recunoscut, chiar dacă nu în modul cel mai limpede, nu va știrbi din evlavie și reverența care s-ar cuveni unui astfel de loc? Posibilele întrebări iscate de un pelerinaj la cele mai sfinte dintre locurile de pe pământ pot fi încă și mai multe, dar Papa Ioan Paul al II-lea se oprește asupra uneia esențială: „La prima vedere, a vorbi despre anumite „spații” în raport cu Dumnezeu ar putea trezi anumite nedumeriri. Oare spațiul, ca și timpul, nu este el în întregime supus stăpânirii lui Dumnezeu?...”²⁴ Cu o vedere atât de teologală, am putea conchide că orice pelerinaj nu este decât o incursiune absurdă, atâta vreme cât Dumnezeu este cel ce guvernează nu doar spațiul, dar și timpul, însă Papa adaugă: „Aceasta nu împiedică totuși ca așa cum timpul poate fi ritmat de *kairoi*, momente speciale de har, în mod asemănător spațiul să poată fi marcat de intervențiile mântuitoare, speciale, ale lui Dumnezeu.”²⁵ Această dimensiune esențială a vieții umane, comună tuturor celor pământești, și anume, tocmai a acestei locuiri vremelnice, într-

---

²⁴ IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare despre pelerinajul la locurile legate de istoria mântuirii*, Editura Presa Bună, Iași, 1999, p. 4-5.

²⁵ Idem.

un timp și un spațiu, este determinantă. Prin aceste atribute, proprii materialității, omul este întâlnit de Dumnezeu, și Dumnezeu Însuși a ales să-l întâlnească astfel pe om! Reflecția Papei privitoare la intervenția mântuitoare care poate să cuprindă și spațiul, ne trimite la ideea unei noi percepții despre pelerinaj. Amintirea, rememorarea unor evenimente din trecut, nu este un proces psihologic pe care omul îl poate experimenta, pentru că, iată, chiar Dumnezeu prin acțiunea sa mântuitoare ocupă tot spațiul, pe care temporar îl ocupă și pelerinul. Prin aceasta înțelegem că semnificația participării fizice într-un pelerinaj este o cale mult mai directă și puternică, prin care pelerinii pot lua act de realități pe care într-un timp și loc obișnuit cu mai multă greutate le-ar putea conștientiza. După această observație asupra sacralității spațiului, derivată din acțiunea mântuitoare a lui Dumnezeu, alte două realități intrinseci oricărui pelerinaj sunt prezentate: rugăciunea și drumul. Drumul impune la nivel fizic exigențele sale, dar conține și aspectul de incursiune care trimite omul dintr-un loc spre altul, și de la o realitate vizibilă la realitatea invizibilă. Această trecere pământească, însoțită fiind de rugăciune, conduce la realizarea unei plinătăți în parcurgerea spațio-temporală. Cumva, într-un pelerinaj, pașii pelerinului vor fi mereu dublați de acea „urcare la Ierusalim”, adică de posibilitatea unei ascensiuni de ordin spiritual, cu atât mai mult cu cât itinerariul în Țara Sfântă a fost deja străbătut de „Dumnezeu care ne-a anticipat și ne precede, care a pornit el însuși la drum pe căile omului, un Dumnezeu care nu ne privește din înălțime, ci s-a făcut tovarășul nostru de călătorie.”²⁶ Papa arată și similitudinea dintre acest drum și viață, care pentru creștin este și mai pregnant, și ajunge până la identificarea aspectului de credință cu viața însăși. Același episcop al Romei amintește că: „Oricum, toți vom face acea călătorie interioară care are ca scop dezlipirea de ceea ce, în noi și în jurul nostru, este contrar legii lui Dumnezeu, pentru a fi în stare de a-l întâlni pe deplin pe Cristos, mărturisindu-ne credința noastră în el și primind belșugul milostivirii sale.”²⁷ Toate lucrurile și lucrările contrare legii lui Dumnezeu nu pot fi îndepărtate doar prin călătoria exterioară, dacă aceasta nu e însoțită și de această „călătorie interioară”. Așadar, mereu apare această idee a dublării pașilor pelerinului, de dimensiunea interioară a unui efort de a merge și spiritual spre o înțelegere mai temeinică, mai adevărată, a căilor lui Dumnezeu. Deseori, în trecut, pelerinii creștini erau mai repede dispuși la această dimensiune spirituală, din simplul motiv că vitregia drumului

---

²⁶ IOAN PAUL AL II-LEA, *cit.*, p. 16-17.

²⁷ *Idem*, p. 19.

era mult mai puternic resimțită, iar înstrăinarea la care pelerinul se supunea era mult mai reală (dacă ne gândim doar la lipsa posibilității de a comunica cu cei rămași acasă, dar și la dificultatea de a relaționa cu cei care nu foloseau aceeași limbă, iar singurul indiciu erau pelerina, desaga și toiagul, prin care ceilalți înțelegeau care este identitatea persoanei!). Pe de altă parte, am putea gândi că într-o oarecare măsură acest anonimă trăit de pelerinul de azi, ca și de cel din alte timpuri, cere în primul rând pelerinului însuși să caute acea identitate pe care de fapt o dorește și mărturisește: aceea de om aflat în căutarea lui Dumnezeu.

De la această scrisoare din 1999, regăsim în paginile enciclicei *Deus caritas est*, a Papei Benedict al XVI-lea, reluarea temei credinței, văzută în descendența directă a mărturiei Vechiului Testament:

„Recunoscând caracterul central al iubirii, credința creștină a acceptat ceea ce era nucleul credinței lui Israel și, în același timp, a dat acestui nucleu o nouă adâncime și o nouă extindere. În fapt, israelitul credincios se roagă în fiecare zi cu aceste cuvinte din *Cartea Deuteronomului*, în care el știe că este cuprins centrul existenței sale: „Ascultă, Israele! Domnul, Dumnezeul nostru este singurul Domn. Să iubești pe Domnul, Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată puterea ta” (*Dt* 6, 4-5).”²⁸

Rădăcinile credinței pe care creștinii le recunosc în istoria poporului iudeu, îndeamnă la o cunoaștere cât mai aprofundată, care poate fi completată și de pelerinajul în Țara Sfântă. Aprecieri despre pelerinaj în general, au fost făcute de către Papa Benedict al XVI-lea, și cu ocazia călătoriei apostolice din Spania (6-7 noiembrie 2010). Pelerinajul pontifului la Compostello și ridicarea la rang de bazilică minoră a bisericii *Sagrada Familia* din Barcelona, a fost prilej potrivit pentru reflecții pe tema importanței frumuseții și artei. Dar, în prim plan rămâne tot imaginea importantă a drumului; „omul este mereu pe drum, în căutarea adevărului”.²⁹ Dimensiunea interiorității cere să fie exprimată și în exterior, dar manifestarea exterioară se dorește a fi realizată într-o manieră diferită de aceea a unui drum oarecare:

„A merge în pelerinaj nu e pur și simplu a vizita un loc oarecare pentru a admira tezaurul natural, de artă sau de istorie. A merge în pelerinaj înseamnă mai curând să ieșim din noi înșine pentru a merge în întâmpinarea lui Dumnezeu acolo unde El s-a manifestat, acolo

---

²⁸ BENEDICT AL XVI-LEA, *Deus caritas est*, Editura Presa Bună, Iași, 2006, p. 3-4.

²⁹ cf. http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2010/november/documents/hf_ben-xvi_spe_2010106_welcome-compostela.html.

unde harul divin s-a arătat cu o splendoare particulară și a produs roade abundente de convertire și de sfințenie printre credincioși.”³⁰

Motivul întâlnirii omului cu Dumnezeu este în viziunea papei Benedict o întâlnire directă și personală, asupra căreia a insistat în repetate împrejurări, dar și în scrierile sale. O întâlnire care se realizează nu doar la un nivel spiritual, pentru că „Omul devine cu adevărat el însuși, când trupul și sufletul se găsesc într-o profundă unitate;...”³¹ Noutatea credinței biblice „se manifestă mai ales în două puncte, care merită să fie subliniate: chipul lui Dumnezeu și chipul omului.”³² Revelația pe care poporul iudeu a primit-o, în primul rând prin patriarhi, a avut mesajul clar că: „Dumnezeul unic în care crede Israel iubește în mod personal. Mai mult iubirea sa este o iubire bazată pe alegere: dintre toate popoarele, el îl alege pe Israel și îl iubește – însă cu scopul de a vindeca prin această iubire omenirea întreagă.”³³ În aceste rânduri de o mare claritate, Papa ne comunică importanța alegerii lui Dumnezeu, gratuitatea și noblețea acestei alegeri venind în întâmpinarea omului, pe care tot Dumnezeu îl îndreaptă, călăuzește la răspunsul cel mai potrivit. Un răspuns pe care Abraham l-a dat prin credință; „sperând împotriva oricărei speranțe” (*Rom 4, 18*). Din această lumină de speranță și deplină încredințare, oricare pelerin va putea primi coordonatele unui bun pelerinaj, în care va putea simți și trăi o apropiere reală nu doar de locuri încărcate de simbolism și sacralitate, cât mai ales o apropiere de adevăratul scop, care pentru creștin rămâne tocmai împărtășirea cu Cristos!

Coordonata timp-spațiu, inerentă existenței umane, este determinantă și pentru practicarea pelerinajului, ca parte integrată a vieții de credință, care poartă semnificații multiple și conține istoria unor generații întregi de credincioși. Pentru creștini tradiția pelerinajului își completează istoria cu cea trăită de patriarhi și de Moise, iar practica mai târzie a poporului iudeu a marcat și pelerinajul creștinilor, pe care Biserica l-a teaurizat și l-a folosit în viața creștină. Chiar viața omului este privită ca un pelerinaj, iar „Moartea este sfârșitul peregrinării pământești a omului, al timpului de har și de îndurare pe care

---

³⁰ cf. http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2010/november/documents/hf_ben-xvi_spe_2010106_

³¹ BENEDICT AL XVI-LEA, *Deus caritas est, cit.*, p. 10.

³² *Idem.*

³³ *Idem.*, p. 17.

Dumnezeu i-l oferă pentru a-și realiza viața pământească după planul divin și pentru a-și hotărâ destinul ultim.”³⁴

Dacă în acest capitol am încercat să prezint, pe scurt, argumentele pentru care fenomenul pelerinajului merită o atenție îndreptățită din punct de vedere istoric și teologic, în capitolele următoare voi sublinia aspectele specifice unui pelerinaj, așa cum pot fi observate în istoria patriarhilor și a Ieșirii din Egipt, până la intrarea în Țara Făgăduinței. Dacă propun o astfel de lectură a paginilor Vechiului Testament, dincolo de textul explicit care furnizează elemente concrete ale unui pelerinaj, este și pentru a surprinde, dintr-un alt unghi, bogăția acestor texte. Această abordare este o încercare de a înțelege mai profund adevărata semnificație a pelerinajului, așa cum se lasă descoperită în paginile primelor cărți ale Bibliei.

---

³⁴ CATEHISMUL BISERICII CATOLICE, *cit.*, p. 226.

CAPITOLUL 2

ABRAHAM

2.1. Cine este Abraham?

Pentru o reliefare a figurai lui Abraham, așa cum apare din versetele Genezei, voi încerca să descopăr dacă, și în ce măsură putem identifica dimensiunea de pelerinaj a vieții primului dintre patriarhi. Pentru o mai mare acuratețe și punerea în evidență a frumuseții versetelor, așa cum apar în Septuaginta, voi urmări în cea mai parte capitolele în ordinea lor cronologică.

Originea lui Abraham, așa cum apare consemnată și în Septuaginta, se înscrie în descendența lui Noe, mai precis în cea a lui Sem, unul din cei trei fii ai lui Noe. Abraham este fiul lui Thara, alături de Nachor și Arran, cf. *Gn.* 11, 26. Tradiția iudaică consemnează „anul 1948 de la facerea lumii (1812 î.e.n.)”³⁵ ca an al nașterii lui Abraham. Tatăl lui Abraham locuia inițial în Urul Caldeii, un oraș din sudul Mesopotamiei, de unde ar fi emigrat apoi în nord-vestul țării, în Haran³⁶sau Charan (cf. *Gn.* 11, 31). Această precizie în identificarea timpului și locului nașterii lui Avraam ne indică importanța figurai primului între patriarhi, fapt regăsit și la celelalte personaje remarcabile ale Vechiului Testament. Așadar, o primă localizare și identitate este deja comunicată de paginile Genezei, și aceasta contribuie la valența istorică, care cere o înscriere în timp și spațiu, ca o certificare a veridicității celor relatate deși, așa cum se știe, preocuparea pentru consemnarea istorică nu este decât una secundară pentru autorii Scripturii; pentru că prima și cea mai importantă intenție rămâne aceea a transmiterii caracterului profund religios ce a marcat istoria fondării și existenței poporului iudeu. De fapt termenul de istorie nici nu este folosit, fiind înlocuit prin „termenul tehnic *d'barim*, care corespunde mai degrabă termenului de „povestire”³⁷ .

Abraham este „exemplul suprem al omului bun și drept.”³⁸, așa cum o ilustrează multe din versetele Genezei; este iubitor de pace (*Gn* 13, 8-9), preocupat de bunăstarea

---

³⁵ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, *cit.*, p. 15.

³⁶ *Idem*.

³⁷ V.PETERCA, *De la Abraham la Iosua*, Institutul Teologic Romano-Catolic, București, 1996, p.13.

³⁸ PAUL JOHNSON, *O istorie a evreilor*, Editura Humanitas, București, 2015, p. 29.

semenilor săi (Gn 18, 23), ospitalier cu străinii (Gn 18, 2), „iar mai presus de toate, cu teama lui Dumnezeu și supus poruncii divine (Gn 22, 12; Gn 26, 5).”³⁹ Cu toate aceste calități care ne ajută să recunoaștem trăsăturile unui om înzestrat, însă și dăruit cu sensibilitate religioasă, statura lui Abraham este completată de însemnătatea misiunii pe care o primește. Paginile ce-i sunt dedicate abundă în povestiri, unele din care transpar calități profund umane, între care se numără îndoiala, teama, dar și un realism deosebit, iar toate acestea întregesc chipul unui om al credinței, așa cum în Noe recunoaștem chipul celui drept (Gn 6, 9).⁴⁰

Sfârșitul capitolului 11 al Genezei ne expune genealogia lui Abraham, într-o înșiruire din care nu lipsește nici menționarea Sarei, și din care aflăm de recenta strămutare a neamului lui Thara în ținutul Charran, după ce „i-a scos din ținutul caldeenilor” (Gn 11, 31). După această localizare înțelegem că deși Abraham aparține unei familii vechi și importante, care îl avea ca înaintaș pe dreptul Noe, se află la prima generație într-un teritoriu nou. Acesta este locul din care putem considera că începe istoria lui Abraham; o istorie marcată de prezența lui Dumnezeu, care va dezvălui adevărata însemnătate nu doar a lui Abraham, dar și a tuturor descendenților săi, cuprinzând întregul neam omenesc.

2.2. Chemarea lui Abraham

Prezentarea abruptă a chemării pe care Dumnezeu o adresează lui Abraham ne surprinde, și este o intervenție aproape brutală a unei voci, atribuite în mod clar lui Dumnezeu:

„Și Domnul i-a zis lui Avram: Ieși din ținutul tău și mergi în ținutul pe care ți-l voi arăta și voi face din tine un neam mare, te voi binecuvânta, voi preamări numele tău și vei fi binecuvântat; îi voi binecuvânta pe cei care te binecuvântează, iar pe cei care te blestemă îi voi blestema. Prin tine vor fi binecuvântate toate triburile pământului.”(Gn 12, 1-4).

Această intervenție din partea lui Dumnezeu apare ca o inițiativă absolut liberă, care nu e urmare a unei așteptări sau cereri, nici urmare a unei conjuncturi nefavorabile tribului lui Abraham. Dumnezeu „i-a zis”, iar aceasta, așa cum verbele ne indică devine un imperativ;

---

³⁹ PAUL JOHNSON, *cit.*, p. 29.

⁴⁰ SEPTUAGINTA, *Geneza-Exodul-Leviticul-Numerii-Deuteronomul*, Editura Polirom, 2004, p. 49.

„*Ieși...și mergi*”. Mai mult o poruncă decât o chemare, dorința enunțată clar de Dumnezeu impune ascultarea din partea lui Abraham. E drept, o ascultare înlesnită de promisiunea unui *neam mare*, binecuvântat și protejat de Dumnezeu, un neam al cărui nume va fi preamărit chiar de Dumnezeu, și care va deveni la rândul său sursă de binecuvântare pentru *toate triburile pământului*. Ținutul promis ca loc al împlinirii făgăduinței unei binecuvântări cu adevărat dumnezeiești nu are un nume, iar singura certitudine este aceea a primirii unui indiciu ulterior:” *ținutul pe care ți-l voi arăta*”. Această plasare în viitor este o trimitere la speranță, ba chiar mai mult, la credință. Pentru că o promisiune a lui Dumnezeu, așa cum deja Noe experimentase, impune omului un act de credință! Iar versetul care urmează acestui pasaj, ne îndreptățește să înțelegem aceasta: „Avram a plecat, precum i-a spus Dumnezeu, și Lot a venit cu el.” (*Gn 12, 5*). Punerea imediat în act a cuvântului divin indică, în plus, modul prin care Abraham se grăbește să-și arate totala obediență prin împlinirea imediată, fără nici cea mai mică ezitare sau întârziere. Suprapunerea acestui text, extraordinar prin importanță și bogăția de semnificații, cu acele elemente specifice pelerinajului, ne poate furniza o identificare cu tipologia unui pelerinaj?

Pentru că inițiativa îi aparține în întregime lui Dumnezeu, și nicidecum nu suntem încurajați de text să înțelegem că e loc și pentru manifestarea unei dorințe omenești, pare că la acest nivel nu regăsim asemănări cu acelea ale unui pelerinaj obișnuit. Și cel mai puternic pare a se detașa tocmai această inițiativă a lui Dumnezeu, care include și motivația - aceea a dobândirii nu doar la nivel personal, dar și comunitar, a unei binecuvântări extraordinare, capabile să atragă chiar *toate triburile pământului*! Altfel spus, întreaga inițiativă aparține lui Dumnezeu, iar Abraham nu primește doar un îndemn de a porni la drum, într-o călătorie fără o destinație precisă, dar primește și motivația - aceea a unei binecuvântări extraordinare! Abraham e chemat să iasă din obișnuința vieții cotidiene, pentru a face un drum nou spre un loc necunoscut, pentru care singura certitudine e promisiunea și binecuvântarea. Această alegere pe care Dumnezeu o face cu Avraam, intrând în viața lui, conduce la o lărgire spre infinit a orizonturilor existenței sale.⁴¹

Triburi în căutarea unor locuri cât mai bune pentru turme, și pe cât posibil cât mai protejate de eventuale conflicte armate, pentru acești oameni obișnuiți cu viața nomadă, așa

---

⁴¹ FRÉRE JOHN DE TAIZÉ, „*Le chemin de Dieu*”, *Etude biblique sur la foi comme pèlerinage*, Les Presses de Taizé, 1983, p. 26.

cum era și Abraham, nu reprezenta un fapt extraordinar, fiind o nouă „ieșire” dintr-un pământ care nu le aparținea de multă vreme. Viața și drumul, atât de strâns legate pentru asigurarea subzistenței, erau deja un *modus vivendi*, asta fără să însemne că nu exista tendința unei consolidări a vieții sedentare. Tocmai această evoluție firească, spre care se îndrepta și tribul lui Abraham, pare să fie pentru totdeauna deturnată, sau mai bune spus, reorientată de intervenția extraordinară a unui Dumnezeu, altfel decât toate celelalte zeități venerate de locuitori sau pribegi, trăitori ai aceluiași spațiu și timp.

Promisiunea și binecuvântarea sunt darurile lui Dumnezeu, pe care Abraham le primește în mod personal și prin care el este transformat într-un „HOMO VIATOR”- capabil să intre într-o altă logică decât aceea a dinamicii umane obișnuite, dincolo de satisfacție și insatisfacție.⁴² Am putea să întrededem în Abraham un posibil model exemplar de pelerin, deși nu ne transpare din text vreo atitudine sau act excepțional din partea lui, ci mai ales gratuitatea intervenției lui Dumnezeu! Nu pentru calități deosebite este ales Abraham, iar dacă figura lui devine una atât de pregnantă pentru toată istoria poporului iudeu, și una dintre cele mai însemnate pentru creștini, este tocmai pentru că Dumnezeu l-a ales. Recunoașterea lui Abraham ca cel dintâi între pelerini, ne conduce la atitudinea totalei abandonări la inițiativa lui Dumnezeu, ca fiind cea mai importantă premisă în înfăptuirea unui pelerinaj.

Începutul peregrinării lui Abraham, urmat de „*femeia sa și toate câte avea, împreună cu Lot. Avram era foarte bogat în vite, în argint și în aur.*” (Gn. 13, 1-3), ne introduce într-o realitate cât se poate de concretă, din care nu lipsesc încercările, dar în care apare și manifestarea protecției lui Dumnezeu. Abraham ridică un altar pentru a însemna locul „în care Domnul i s-a arătat...și i-a zis: „*Seminției tale voi da acest pământ*” (Gn. 12, 8). Un gest comun pentru manifestarea religiozității, care presupunea și însemnarea fizică a locurilor ce dobândeau semnificații deosebite pentru raportul dintre om și divin. Narațiunea biblică își urmează firul cronologic, povestind preumblările tribului din Egipt în pustiu. Întâlnirea dintre Abraham și Faraon, prin intermediul Sarei, aduce în prim plan o recunoaștere de care Abraham se bucură înaintea egiptenilor, prevestitoare a celorlalte momente edificatoare ale istoriei poporului ales. Despărțirea dintre Lot „fiul fratelui său” (Gn. 12, 5) și Abraham, o despărțire din rațiuni economice pentru că turmele lor, devenite prea numeroase, aveau nevoie de noi spații de pășunat, aduce noi elemente despre locuri și așezări: „ Avram s-a

---

⁴² FRÈRE JOHN, DE TAIZÉ, „*Le chemin de Dieu*”, cit., p. 31.

așezat în Canaan; Lot s-a așezat într-o cetate din împrejurimi: și-a pus corturile la Sodoma.” (Gn. 13,12). Acest fir narativ, despre oameni și locuri, este întrerupt de cuvântul lui Dumnezeu, care vine să-i amintească lui Abraham propriul drum cu El, și mai ales făgăduința că va fi cândva, nu este precizat timpul, proprietarul unui pământ dăruit de însuși Dumnezeu. Dar până la împlinirea făgăduinței Abraham trebuie să-și facă loc între multele căpetenii și regi, într-o lume mereu în vâltoarea încercărilor și luptelor, și în care trebuie să-și apere tribul și turmele, dar și pe Lot, căruia îi vine în ajutor. Deja din aceste versete se desprinde complexitatea istoriei lui Avraam, care își trăiește chemarea fiind parte în tumultul desfășurării evenimentelor și nicidecum beneficiarul unui itinerariu special. Ordinea politică și economică a timpului său, nu-i favorizează lui Abraham propria chemare, iar acesta este nevoit să recurgă la tot felul de pseudo-strategii, precum aceea de a o recomanda pe Sara ca fiind sora și nu soția lui. Ce corespondență găsim acestui aspect într-un pelerinaj contemporan? Sau poate tocmai inserarea în realitatea brută, fără trimiteri la extraordinare evadări transcendente să fie evidența urmării drumului bun, nu departe de ceilalți și de prea omeneștile tangențe? Întâlnirea cu unul din mulții regi, „*Melchisedec, regele Salemului*” (Gn. 14, 19), dar și preot al Dumnezeului cel Preaînalt, cel care îl binecuvântează pe Abraham, reprezintă un alt episod plin de semnificații. Putem recunoaște în această întâlnire un semn pe care Abraham l-a primit din partea lui Dumnezeu, un fel de încurajare pe drumul său, asemănător cu al unui pelerin, care se poate bucura de semne ale providenței? Textul nu pare să susțină o asemenea idee, dar versetele următoare în care este descris dialogul dintre regele Sodomei și Abraham, în fapt o încercare de alianță a regelui, dar refuzată de Abraham, aduce un element nou: Abraham nu caută avantaje în fața regilor unor ținuturi, el mărturisește vasalitatea de ordin divin, și preocuparea lui este aceea de a rămâne supusul Dumnezeului Preaînalt (Gn. 14, 22-24). Acest gest nu rămâne fără ecou: „*un cuvânt al Domnului a venit către Avram într-o vedenie și i-a spus: „Nu te teme, Avrame, Eu te apăr. Răsplata îți va fi mare.”*” (Gn. 15, 1-2).

Acest parcurs spre Țara Făgăduinței, presărat de sumedenie de astfel de teofanii, este în sine o școală de credință, iar păstrarea legământului este garanția dobândirii celor promise de Dumnezeu. Textul sacru menționează credința lui Abraham (Gn. 15, 6), dar această credință cere mereu noi și neașteptate forme de mărturisire. Abraham pare să fie mai mult misionar decât pelerin, dar oare pelerinul nu este în primul rând un mărturisitor?

Componentele acestui dublu aspect, cel al interiorității și acela al manifestărilor vizibile, exterioare, rămân într-o intrinsecă legătură (Gn. 15, 9-18). Foarte evidentă apare necesitatea acestor manifestări exterioare, singurele care pot constitui mărturii vizibile atât pentru contemporanii evenimentelor, cât și pentru urmașii lor. Promisiunea lui Dumnezeu făcută inițial lui Abraham, devine legământ statornic cu urmașii acestuia, într-o succesiune directă, ea însăși înfăptuită prin voință divină: „*Dar legământul Meu îl voi statornici cu Isaac, fiul pe care ți-l va naște Sarra la anul, pe vremea aceasta.*” (Gn. 17, 21). Circumcizia devine din acest moment semn al apartenenței la casa lui Abraham, și în acest fel toți bărbații din tribul lui sunt recunoscuți ca moștenitori legitimi ai promisiunii lui Dumnezeu, iar Abraham primește un nou nume (un alt semn!): „*Și eu, iată închei legământul Meu cu tine, și vei fi tatăl multor neamuri. Și nu te vei mai numi Avram, ci numele tău va fi Avraam, fiindcă te-am făcut tatăl multor neamuri.*”(Gn. 17, 4-5). Oamenii înșiși devin semnele vii ale acestui legământ, iar de acum raportul lor cu ceilalți semeni și cu ținuturile pe care le străbat sau locuiesc, va marca începutul unui pelerinaj nu doar pentru un om, ci pentru un întreg neam.

2.3. Abraham-părintele în credință

Dobândirea unui fiu, ceea ce însemna începutul împlinirii promisiunii, este consemnată de cartea Genezei, cu detalii ce vin să sublinieze importanța evenimentului. Așa devenim părtași ai misterioasei vizite a celor trei bărbați, nu doar prin detaliile dialogurilor, dar și prin atenta enumerare a bucatelor servite, într-un ospăț care celebrează importanța momentului, dar mai ales a consecințelor ce-l vor urma. Ni se comunică chiar și gândul Sarei: "Oare voi naște cu adevărat, doar sunt bătrână?" (Gn. 18, 13). Figura feminină a Sarei marchează și ea șirul galeriei de portrete feminine ale Vechiului Testament, evocând importanța acestora pentru împlinirea planului lui Dumnezeu. Pasajul Sodomei și Gomorei, cu salvarea lui Lot, dar nu și a neascultătoarei lui soții, aduc din nou în prim plan contextul istoric, am spune azi; unul deloc favorabil pentru nașterea unui urmaș! Dar și vitregia circumstanțelor devine un bun prilej al afirmării atotputerniciei lui Dumnezeu, și este adăugată miracolului nașterii la senectute. Râsul neîncrezător al Sarrei se transformă în bucurie pentru Isaac, fiul "*...născut la bătrânețe.*" (Gn. 21, 7). Slujnica și rivala Sarrei, Agar este îndepărtată cu permisiunea lui Dumnezeu, dar nu fără promisiunea binecuvântării pentru

descendenții lui Ismael. Peregrinările dintr-un loc în altul, ne conduc la un dinamism greu de înțeles, chiar și pentru zilele noastre!

Tumultul acestor peregrinări îl poartă pe Abraham și în ținutul filistenilor, unde are loc cea mai mare încercare a credinței sale. De data aceasta chemarea lui Dumnezeu este descrisă cu o tonalitate dramatică, iar răspunsul lui Abraham este cât se poate de prompt (*Gn. 22, 1*). Porunca lui Dumnezeu ne este prezentată într-o formă clară și concisă: „*Ia-l pe fiul tău iubit, pe care-l iubești, pe Isaac, mergi în ținutul de sus și adu-l acolo jertfă întreagă, pe unul din munți, unde îți voi spune.*” (*Gn. 22, 2*). Aducerea de jertfe omenești nu era, cel puțin printre caldeeni, un fapt neobișnuit, și asta ne permite să înțelegem cumva tăcerea lui Abraham, într-o contradicție totală cu episodul Sodomei și Gomorei, în care familiaritatea dialogului cu Dumnezeu, dezvăluie multă libertate și îndrăzneală. Accentul este pus acum pe legătura de iubire dintre tată și fiu, poate și într-o notă de mustrare, în raport cu precedenta alungare a lui Ismael.⁴³ Din nou remarcăm lipsa dezvoltării în totalitate a locului destinației, ceea ce exprimă, o dată în plus, necesitatea unei legături directe și imediate cu Dumnezeu: „...« *acolo unde îți voi spune.*»” (*Gn 22, 2*). Acest drum se sfârșește la capătul a trei zile, o cifră simbolică, și ultima etapă pe care Abraham o are de parcurs, alege să o străbată în solitudine, alături doar de jertfa sa, Isaac. Merită menționat versetul prin care Abraham spune slujitorilor săi, înainte de despărțire: „...*după ce ne închinăm, ne întoarcem la voi.*” (*Gn. 22, 5*). Cunoscând finalul povestirii, ce rol a avut această afirmație a lui Abraham: de speranță, de încredințare tainică, un mijloc de a-și putea împlini marea probă? În orice caz, economia textului redă din plin tensiunea momentului, iar dialogul dintre tatăl jertfitor și fiul jertfit, pregătește cititorul pentru ultimul act, în care Dumnezeu pune capăt cumplitei încercări, și e deschisă o nouă pagină a istoriei. O dată în plus, viața unui om capătă o dimensiune sacrosantă, și intervenția salvatoare a lui Dumnezeu ne apare și ca o pedagogie privind deosebirea fundamentală dintre Dumnezeul cel viu și dumnezeii venerați de celelalte popoare. Acest moment al jertfei substituite, la care recurge Abraham „*va aminti - și evreilor de atunci încoace, prin sunatul din shofar - că oamenii nu trebuie folosiți niciodată drept mijloc pentru atingerea unui scop, ci trebuie tratați întotdeauna ca scopuri în sine.*”⁴⁴

---

⁴³ J. SCHONFIELD, *cit.*, p.180.

⁴⁴ *Idem.*, p.169.

Dovada de supremă ascultare pe care Abraham a adus-o lui Dumnezeu, devine un moment de cea mai mare importanță, și chiar un loc marcat în mod fizic de peregrinul Abraham: „Avraam a numit locul acela „*Domnul a văzut*”, astfel încât se spune: „*Domnul s-a arătat pe munte.*” (Gn. 22, 14). Strigătul pe care Abraham îl aude a doua oară, venind din cer, pecetluiește binecuvântarea lui Dumnezeu: „*te voi binecuvânta și răsbinecuvânta și-ți voi înmulți și răsînmulți seminția...*” (Gn. 22, 17). Acest act culminant al vieții lui Abraham nu încheie istoria sa, iar textul continuă să consemneze, mai departe, viața întâiului dintre patriarhi. Un pasaj plin de semnificație, pentru tema pelerinajului este cel al morții Sarrei. Cu acest episod al morții Sarrei, Abraham face o mărturisire interesantă, care conturează foarte bine aspectul vieții de pelegrin, și implicațiile care decurgeau de aici. Așadar moartea Sarrei, îl constrânge pe Abraham să ceară un loc de îngropare celor de alt neam decât el, într-un ținut ce nu-i aparține. Abraham se numește pe sine străin și nu pretinde un tratament special, conștient fiind de condiția sa: „*Eu sunt un străin, un venetic printre voi.*” (Gn. 23, 4). Această scenă petrecută în „*Hebron-ținutul Canaanului*” (Gn. 23, 2), ne indică cu realism locul pe care Abraham alege să-l aibă într-un ținut străin lui, chiar atunci când se bucură, în mod vădit, de cea mai onorabilă primire: „*Tu ești între noi ca un rege de la Dumnezeu....*” (Gn. 23, 6). Deși impresionantă, această recunoaștere pe care o primește Abraham din partea fiilor lui Cheteu este urmată doar de o tranzacție financiară prin care Abraham intră în posesia unui loc de mormânt. Străin și pelegrin, Abraham nu pare dispus să stabilească relații prea prietenoase cu populațiile în mijlocul cărora trăiește, iar această alegere e consolidată de hotărârea de a nu-i da lui Isaac „*o soție dintre fiicele canaaneilor*” (Gn. 24, 3). Această întoarcere spre „*țara unde m-am născut, la tribul meu...*” (Gn. 24, 4), pentru a-i găsi o soție lui Isaac, pune în evidență și mai mult, grija pe care Abraham o manifestă pentru a rămâne pe drumul de credință: „*Domnul Dumnezeuul cerului și al pământului, Care mi-a vorbit și mi-a jurat, zicând: «Îi voi da țara aceasta ție și seminției tale», va trimite îngerul Său înaintea ta, iar tu vei lua de acolo soție pentru fiul meu, Isaac.*” (Gn. 24, 6). Această menționare a implicării directe a lui Dumnezeu, pe care Abraham o invocă, ne arată o maturizare a credinței, care de acum devine parte intrinsecă a intențiilor și faptelor lui și a urmașilor acestuia, inclusiv al celor ce le sunt slujitori. Deși manifestată într-un mod foarte personal, credința nu mai este doar a individului, ci a unei familii, a unei comunități. Astfel, experiența unui drum personal, pe calea credinței, ajunge să se extindă și asupra celor apropiați. Finalul narațiunii biblice

despre Abraham ne arată cum viața primului dintre patriarhi este încununată de belșug și bună rânduială, iar anii mulți pe care i-a trăit se adaugă ca semn de binecuvântare: „*Avraam a murit după frumoase bătrâneți, înaintat în vârstă, sătul de zile și s-a adăugat poporului său.*” (Gn. 25, 8). Imagine a unei vieți exemplare, Abraham rămâne figura emblematică în conștiința generațiilor ce-i urmează, fiind evocat ca cel pe care Dumnezeu l-a ales pentru a-și împlini promisiunea nu doar pentru un om sau o generație, dar pentru un întreg neam.

Cele trei aspecte care coordonează întreaga viață a lui Abraham, chemarea, drumul și credința, se întrepătrund și indică o dinamică extraordinară, atât din punct de vedere uman, cât și al intervenției lui Dumnezeu. Din toate acestea este ușor să identificăm condițiile definitorii pentru un pelerinaj, care în cazul lui Abraham se desfășoară, am putea spune, la un nivel profund existențial. La nivelul chemării, recunoaștem gratuitatea lui Dumnezeu în inițiativă, dar și ascultarea lui Abraham, ca părți esențiale în decizia plecării pe un drum necunoscut, drum pe care îl putem suprapune unui drum de pelerinaj. Călătoria în sine, supusă tuturor condiționărilor, și mai ales neprevăzutului, ne arată adevărata dimensiune a pelerinajului și ceea ce îi e specific - adică tocmai dispoziția totală la confruntarea cu realitățile întâlnite. În sfârșit, credința ne apare ca element fundamental, chiar și atunci când forma ei este exprimată printr-o minimă ascultare, și recunoaștem momente de slăbire sau dimpotrivă, de maximă efervescență.

Povestirea vieții lui Abraham nu se încheie o dată cu moartea acestuia, iar moștenirea sa urmează abia după aceasta: să cunoască afirmarea și recunoașterea, așa cum ne dezvăluie paginile Scripturii.

CAPITOLUL 3

ISAAC, IACOB, IOSIF

3.1. Isaac

Numele lui Isaac este expresie a reacției Sarrei la aflarea veștii că va avea un copil, fapt cu totul de neconceput pentru o femeie atât de înaintată în vârstă (*Gn 21, 5*); numele de *Ithac* provine de la izbucnirea în râs a Sarrei-*tahaka*.⁴⁵ Al doilea dintre patriarhi, Isaac nu este amintit în versetele Genezei decât în episoade minore, în comparație cu ceilalți patriarhi. Desigur, numele său se identifică cu împlinirea promisiunii pe care Dumnezeu o face lui Abraham. Evenimentul crucial al jertfei de pe muntele Moria, îl transformă pe Isaac din jertfă în om aflat sub protecția lui Dumnezeu: „...după moartea lui Avraam, Dumnezeu l-a binecuvântat pe Isaac, fiul lui.”(*Gn 25, 11*). Această transmitere ereditară a credinței este încuviințată de binecuvântarea lui Dumnezeu, certificată și întărită, de la o generație la alta, după cum vom vedea. Conform observațiilor unor rabini, Isaac ar fi avut vârsta de 37 de ani,⁴⁶ atunci când tatăl său era gata spre a-l aduce jertfă, și acest amănunt ne indică o participare adultă la acest gest de cea mai mare însemnătate. O experiență greu de uitat, și mai ales, o mărturie de credință și intervenție cu totul neobișnuită, din partea lui Dumnezeu, la care Isaac ia parte în mod nemijlocit.

Geneza menționează că „Isaac avea patruzeci de ani când a luat-o de soție pe Rebeca, fiica lui Bathuel, sirianul, din Mesopotamia, sora lui Liban.” (*Gn 25, 20*), și că acesta s-a rugat lui Dumnezeu pentru ca ea să aibă copii. Profetia pe care Rebeca o primește de la Dumnezeu „marchează un moment de răscruce a istoriei, momentul separării celor două popoare «gemene»”⁴⁷. Constrâns de foamete, Isaac este nevoit să meargă la „Gerara, la regele filistenilor, Abimeleh.” (*Gn 26, 1*), dar nu fără încuviințarea din partea lui Dumnezeu, care-i reamintește de jurământul făcut lui Abraham. După ce se bucură de recunoaștere și protecție din partea lui Abimeleh (*Gn 26, 11*), episod similar cu cele ale lui Abraham și Sarrei, Isaac face dovada unui bun agricultor, și devine un om foarte bogat, ajunge să fie

---

⁴⁵ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, Editura Hasefer, București, 2000, p.371.

⁴⁶ Idem.

⁴⁷ SEPTUAGINTA, Geneza, Exodul, Numerii, Deuteronomul, COLEGIUL NOUA EUROPĂ, POLIROM, 2004, p.110.

pizmuit. Filistinii astupă izvoarele cu pământ, și Isaac este obligat să plece în Valea Gerarei. În căutarea izvoarelor, Isaac ajunge și la Izvorul Jurământului, loc pe unde trecuse și Abraham, și unde Domnul i s-a arătat, reluând promisiunea făcută lui Abraham: „...« *Eu sunt Dumnezeul tatălui tău, Avraam. Nu te teme, căci sunt cu tine, te-am binecuvântat și voi înmulți seminția ta datorită lui Avraam, tatăl tău.* »” (Gn 26, 24). Această teofanie foarte personală, petrecută în timpul nopții, pe care o primește Isaac într-un moment de cumpănă, îi reamintește motivul speranței, el fiind fiul care se bucură de moștenirea tatălui, mai ales de această moștenire a binecuvântării din partea lui Dumnezeu! Urmare a acestei teofanii Isaac ridică un altar și sapă o fântână, semne ce-i conving pe dușmanii lui să-i recunoască supremația, mai ales prin prisma ajutorului primit de la Dumnezeu: „*Am văzut că Domnul este cu tine...*” (Gn 26, 28). Pacea încheiată cu Abimeleh și „izvorul pe care-l săpaseră zicând: «Nu dăm de apă» Și el l-a numit «Jurământ». De aceea numele cetății este Izvorul Jurământului până în ziua de astăzi.” (Gn 26, 32-33). Acestea sunt menționate ca fapte și locuri cu rezonanță pentru istoria lui Isaac, una destul de săracă în evenimente, în comparație cu cea a lui Abraham sau a lui Iacob.

Din viața patriarhului Isaac, textul scripturii reține și atribuie mult spațiu, episodului în care Esau este deposedat de dreptul întâiului născut, nu fără nesocotința lui din prima tinerețe și ajutorul mamei sale, Rebeca. Deja preferința pentru Iacob, profetită de altfel, o îndeamnă pe Rebecca la acțiune, iar odată smulsă binecuvântarea, moștenitorul este desemnat. De acum Isaac este doar un bătrân, aproape lipsit de vedere, dar care nu uită de îndatorirea de a-și asigura ereditatea, și urmând exemplul lui Abraham își îndeamnă și el fiul să meargă să-și ia o soție din casa lui Bathuel (Gn 28, 2). Isaac este un exemplu în urmarea credinței tatălui său, credință pe care o transmite cu fidelitate lui Iacob. Isaac este și singurul dintre patriarhi care nu a părăsit Canaanul, pentru că Dumnezeu nu i-a permis (Gn 26, 2), fapt interpretat de tradiția rabinică ca o consecință a identificării cu jertfa: „or, conform legii, nici o făptură și nici un lucru destinate jertfei nu pot fi scoase din *Ereț Israel*”.⁴⁸ Sfârșitul lui Isaac este consemnat în capitolul 35 al Genezei, și este prezentat în aceeași notă de viață împlinită și binecuvântată. În lipsa oricărui drum mai însemnat, cu excepția preumblărilor în căutarea unor izvoare, aspecte comune cu ale unui pelerinaj nu putem semnala, dar istoria lui Isaac,

---

⁴⁸ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, cit. , p. 372.

deși lipsită de peregrinări, expune cu claritate urmarea credinței tatălui său Abraham, ale cărui alegeri fundamentale sunt urmate și atent respectate.

3.2. Iacob și Iosif

Dacă despre Isaac, versetele Genezei sunt destul de restrânse, nu același lucru se întâmplă cu Iacob! Biblia este extrem de generoasă în relatările despre viața lui Iacob, descrisă în detaliu cu toate etapele și multele întâmplări pline de efervescență sau mister. Născut ca urmare a rugăciunii, împreună cu fratele lui Esau, Iacob, primește înainte de naștere semn de binecuvântare, prin profeția primită de Rebeca, mama sa. Obține binecuvântarea întâiului născut, prin viclenie și ajutorul mamei sale, iar după aceasta pleacă în Mesopotamia, la Laban, pentru a-și găsi o soție, urmând, de data aceasta, dorința expresă a ambilor părinți. Încă de la începutul călătoriei, Iacob primește, sub forma unui vis în timpul nopții, o viziune teofanică: *”iată, o scară înfiptă zdravăn în pământ, al cărei capăt ajungea până la cer, iar îngerii lui Dumnezeu urcau și coborau pe ea. Domnul stătea sprijinit de ea și a zis: «Eu sunt Domnul Dumnezeul lui Avraam, tatăl tău, și Dumnezeul lui Isaac. Nu te teme. Pământul pe care dormi ți-l voi da ție și seminției tale».”* (Gn 28, 13). Dumnezeu îl asigură de protecția și prezența sa până la îndeplinirea tuturor celor promise. Pentru a marca acest „loc înfricoșător” , Iacob, potrivit obișnuințelor vremii, ridică o stelă și îl denuște „Casa lui Dumnezeu” (Gn 28, 19). După această înfricoșată apariție, Iacob ridică o rugăciune, care are mai mult aspectele unui contract pe care se angajează să-l respecte, prin cult și zeciuială, dar nu înainte ca Domnul să împlinească protecția promisă. Condiționalitatea pe care Iacob o impune, subliniază un caracter determinat și puternic, în antiteză cu cel al tatălui său, mult mai docil și maleabil. Întâlnirea cu Rahel și Laban, descrisă aproape secvență cu secvență, ne introduce în miezul vieții acelor vechi păstori, organizați de obiceiuri și cutume, o lume arhaică, pentru care apartenența tribală avea cea mai mare însemnătate: *„Atunci Laban i-a zis:«Tu ești din oasele și din carnea mea».”*(Gn 29, 14). Prins de vicleșugul socrului său, Iacob este constrâns să-i respecte planul, așa cum el însuși își forțase propriul tată, iar cele două surori împreună cu slujnicele lor se adaugă noii familii a lui Iacob. Mărirea considerabilă a noii familii, și bogatele turme pe care le are, determină apariția neînțelegerilor dintre Laban și Iacob. Un nou drum, de această dată de întoarcere în țara tatălui, este pus sub semnul dorinței lui Dumnezeu: *„...«Întoarce-te în țara tatălui tău, la*

neamul tău, și Eu voi fi cu tine.»” (Gn 31, 4). Plecarea nu este scutită de animozități, dar în cele din urmă conflictul este rezolvat printr-un legământ, marcat fizic de *Movila Mărturiei*. *Taberele* este numele dat de Iacob pentru numirea locului apariției misterioase a oastei lui Dumnezeu. Preparativele întâlnirii cu Esau, ne dezvăluie un conducător destoinic în administrarea propriilor tabere, a familiei și turmelor, care știe să ceară ajutorul lui Dumnezeu. Minuțiozitatea și prudența preparativelor pentru întâlnirea cu Esau, ne arată preocuparea pentru evitarea unui posibil conflict cu fratele său. Despărțit doar de o noapte de întâlnirea cu Esau, Iacob are parte de o experiență plină de mister, în lupta pe care o duce cu un om până dimineața. Lupta se sfârșește fără desemnarea unui învingător, dar în urma ei Iacob cere binecuvântarea și primește, pe lângă aceasta, și un nume nou: „...«*Nu te vei mai numi Iacob, ci Israel va fi numele tău, pentru că ai fost tare cu Dumnezeu, și puternic cu oamenii.»*” (Gn 32, 29). Iacob numește locul acestei apariții *Chipul lui Dumnezeu*. Însemnat din luptă, „*șchiopăta din pricina coapsei*” (Gn 32, 32), Iacob devine semn vizibil, mărturie vie pentru contemporani și pentru „*fiii lui Israel*” (Gn 32, 32). Acest episod plin de înțeleșuri, și care se înscrie în seria teofaniilor, subliniază, și de această dată, aspectul spiritual al drumului de credință, pe care Iacob îl parcurge în același timp cu cel foarte pământesc, al oamenilor și turmelor. Ca și în cazul lui Abraham și Isaac, cele mai importante decizii sunt urmare a unor intervenții clare prin care Dumnezeu indică locuri, construcții cu rol de cult (altarul din Betel), dar mai ales proclamă binecuvântarea și împlinirea promisiunilor făcute mai înainte, lui Abraham și Isaac. Caracterul marțial al lui Iacob, care pare mai dispus să tranșeze armat necunoscutul, decât să aștepte o rezolvare din afară. Astfel o însușire războinică a lui Iacob, așa cum textul ne arată, devine o nouă cale de “aflare” a lui Dumnezeu. Această luptă misterioasă, dar atât de concretă, a lui Iacob, în ce măsură a fost inspiratoare pentru cruciații de peste veacuri?

Iosif, fiul lui Iacob, este protagonistul ultimei părți a Genezei, dar figura lui Iacob îl însoțește, și astfel, Iacob ajunge să fie martorul fericit al prosperității moștenitorilor săi, până la a treia generație! Visul prevestitor al lui Iosif, devine motiv de invidie pentru frații săi, și astfel, aceștia hotărăsc să-l îndepărteze din familie, alegând să-l vândă „*lui Petephres, eunucul lui Faraon, mai-marele peste bucate*” (Gn 37, 36). Scena are loc, departe de casă, într-un ținut de pășunat, iar Iacob este, din nou, victima unei înșelătorii crezând că pe Iosif „*l-a mâncat de o fiară sălbatică; o fiară sălbatică l-a rupt în bucăți.*” (Gn 37, 33).

Iosif care era „*frumos la chip și foarte plăcut la vedere*” (Gn 39, 7), se bucură de bun renume, fiind recunoscut ca unul ce aduce toată binecuvântarea lui Dumnezeu, iar din slujitorul destoinic ajunge, nu fără ajutorul lui Dumnezeu (Gn 39, 21), „*stăpân peste toată țara Egiptului.*” (Gn 41, 41). Din această poziție, Iosif ajunge salvatorul familiei sale, pe care nu ezită să o supună mai întâi unor probe de sinceritate, și pe care frații săi le depășesc cu bine. Iosif însuși, tulburat, „*plângând în hohote*” (Gn 45, 2), reface unitatea familiei și aduce un alt înțeles asupra tuturor celor întâmplate: „*Acum nu vă amărâți și nici să nu vă pară rău că m-ați vândut aici, căci iată Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră ca să vă țin în viață.*” (Gn 45, 5). În drumul spre Egipt, Iacob are o vedenie în timpul nopții, prin care Dumnezeu îl încredințează că decizia este una în acord cu voința divină: „...*«Nu-ți fie teamă să cobori în Egipt. Acolo voi face din tine un neam mare. Eu voi coborî cu tine în Egipt și Eu te voi înălța la sfârșit, iar Iosif își va pune mâinile peste ochii tăi.»*” (Gn 46, 3-4). Cu această garanție are loc strămutarea pe pământul Egiptului. De data aceasta apare și mai evident atributul de pelerin al lui Dumnezeu, care își arată deplinul atașament pentru Iacob - „*Eu voi coborî cu tine .*” - într-o însoțire atât de personală!

Capitolul 49 al Genezei, numit „*Binecuvântările lui Iacob*”⁴⁹ încheie istoria patriarhului Iacob, din care nu lipsește ultima dorință; aceea de a fi îngropat în mormântul lui Abraham și Isaac. Condiția de pelerin se sfârșește cu acest drum post-mortem, pe care Iacob îl cere spre săvârșire fiilor lui, ca ultim gest, plin de semnificații, al apartenenței la un neam și un destin: „*Eu mă adaug poporului meu. Îngropați-mă cu părinții mei în peștera de pe țarina lui Ephron, cheteul*” (Gn 49, 29-30). Deși nu este un pelerinaj, procesiunea de înmormântare este prezentată aproape ca o incursiune militară, la care participă un număr impresionant de oameni: „*cu el au mers toți slujitorii lui Faraon, bătrânii din casa acestuia, toți bătrânii din țara Egiptului, toată slujitorimea lui Iosif și frații acestuia, precum și toată casa tatălui său....Au mers cu el care și călăreți, așa încât alaiul era foarte mare.*” (Gn 50, 7-9). Și totuși, această mulțime participă aproape la un pelerinaj, din ale cărui atribute nu lipsesc nici distanța considerabilă parcursă dus-întors, nici coeziunea de credință, nici locul plin de semnificație...Această grijă pentru locul de îngropare este regăsită și la Iosif, care-și manifestă și el, la rându-i dorința: „*Când Dumnezeu o să vă cerceteze, să luați și oasele mele*

---

⁴⁹ SEPTUAGINTA, *cit.*, p.166.

de aici, cu voi.”(Gn 50, 25). Acest pelerinaj nu se oprește, „chiar și după moartea lor, acești bărbați și femei rămân călători - în solidaritate cu poporul lor”.⁵⁰

Promisiunea unei moșteniri deosebite, implicând și făgăduința dobândirii unui teritoriu propriu, nu este decât în parte împlinită de viața patriarhilor. Mult mai puternic se detașează conștiința apartenenței la această făgăduință care mai întâi cere să fie transmisă și mărturisită de la o generație la alta, de la tată la fiu, fiind cu fiecare generație reluată și înnoită de experiențe personale cu ramificații deloc simple sau întâmplătoare. Arborele genealogiilor devine din ce în ce mai mare, dar asta nu aduce o sporire a șanselor împlinirii mult dorite a Țării Făgăduite. Preocupările pentru asigurarea existenței (fie că este vorba de întemeierea noilor familii, sau doar de asigurarea pășunatului sau a procurării, pe timp de foamete, a grâului), uneori cu momente aproape tragice, alteleori neclare, tensionate, determină cele mai multe din drumurile, peregrinările patriarhilor. Scurtele momente de măreție sau recunoaștere a puterii lor sunt asociate priceperii și iscusinței, pe care autorul sacru o pune în legătură directă cu binecuvântarea lui Dumnezeu, uneori recunoscută și de cei străini lor.

Peregrinările patriarhilor sunt puse sub semnul apartenenței la Dumnezeu lui Abraham, care nu încetează să-și facă simțită prezența, însoțind triburile patriarhilor în căutarea supraviețuirii și a propriei identități, care este strâns legată de genealogia abrahamică. Călătoriile lor deși pornesc, de cele mai multe ori, din rațiuni mundane se transformă în prilej de trăire a credinței. Conștiința apartenenței la moștenirea promisă tuturor descendenților lui Abraham cunoaște maturizări, dar și noi forme de expresie, chiar dacă uneori apare doar ca un ecou chemarea lui Dumnezeu către Abraham. O altă chemare din partea lui Dumnezeu, adresată lui Moise, va reînnoia istoria peregrinării fiilor lui Israel.

---

⁵⁰ Fr. JOHN, de Taizé, *Le chemin de Dieu, cit.*, p.37.

CAPITOLUL 4

MOISE

4.1. Exodul

Supranumit și „Evanghelia Vechiului Testament”⁵¹, textul cărții Exodului cuprinde acțiunile concrete pe care Dumnezeu le-a săvârșit în istorie, pentru un grup etnic (evreii), care trăia în cele mai grele condiții de robie pe teritoriul Egiptului. Conform menționărilor biblice, israeliții au trăit în condiții de sclavie în Egipt, timp de 430 de ani (*Ex.* 12, 41).⁵² Menționat de peste 160 de ori în Pentateuh,⁵³ evenimentul Exodului este datat de exegeți, după diferite repere externe, în jurul anului 1280 înainte de Cristos.

Profetul și legiuitorul Moise este personajul de referință pentru apariția și formularea religiei iudaice,⁵⁴ și este figură emblematică pentru creștinism, fiind singurul, „în afară de Isus, căruia Noul Testament îi dă titlul de mijlocitor”.⁵⁵ Personaj central al celui mai important act - ieșirea din Egipt, cel prin care poporul primește Legea, este și acela care conduce poporul eliberat spre Țara Făgăduinței. O întreită misiune pe care paginile Exodului o exprimă în texte emblematice pentru religia iudaică și pentru cea creștină.

Constituie într-un fel de prolog al cărții Exodului, primele versete rezumă ultimele relatări ale cărții Genezei, amintind numele descendenților lui Iacob, și realitatea istorică pe care aceștia au trăit-o atunci și până la timpul nașterii lui Moise. Timpului de aspră înrobire i se adaugă porunca uciderii, imediat după naștere, a tuturor băieților evrei (*Ex.* 1, 15), iar rolul moașelor care „*au fost cu frica de Dumnezeu*” (*Ex.* 1, 21) reiese că a fost unul deloc neglijabil. În acest context, radical diferit de acela al timpului patriarhului Iacob, ni se prezintă nașterea lui Moise. Prezentarea amănunțită a salvării lui Moise și favoarea de care se va bucura ca protejat al curții faraonului, indică formarea unui personaj deosebit, cu un caracter puternic și bine conturat. Episodul uciderii egipteanului și cel al alungării păstorilor

---

⁵¹ SEPTUAGINTA, *cit.*, p.177.

⁵² DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, *cit.*, p.246.

⁵³ *Idem.*

⁵⁴ *ibid.*, p.542.

⁵⁵ VOCABULAR DE TEOLOGIE BIBLICĂ, *cit.*, p.451.

din preajma fetelor lui Ietro, ne conturează un spirit tumultuos. Străin în țara Madiam, Moise își numește întâiul născut Gersam: „*Pribeag sunt în țară străină*” (Ex. 2, 22), ca o subliniere substanțială a unui statut pe care singur și-l revendică.

Dacă în cazul chemării lui Abraham inițiativa aparține în totalitate lui Dumnezeu, în cazul lui Moise, această intervenție este determinată de strigătul fiilor lui Israel: „*Dumnezeu le-a auzit suspinul; și-a amintit de legământul făcut cu Avram, Isaac și Iacob. Și i-a cercetat Dumnezeu pe fiii lui Israel și s-a făcut cunoscut lor.*” (Ex. 2, 24-25). Teofania rugului aprins este locul întâlnirii cu Dumnezeu, și redarea unei conștiințe pierdute; „...« *Eu sunt Dumnezeul tatălui tău, Dumnezeul lui Isaac, Dumnezeul și Dumnezeul lui Iacob.*»” (Ex. 3, 6). Aici Moise primește în mod imperativ, misiunea ce are ca scop eliberarea din Egipt. Pentru împlinirea acestui plan de eliberare, Moise este asigurat de prezența divină, (Ex. 3, 12) dar totodată este și înzestrat cu adevărate puteri magice, menite să fie semne ale acestei împuterniciri extraordinare. În plus, Moise cel cu „*glasul stins și limba împleticită*” (Ex. 4, 10), primește și un însoțitor, pe Aaron levitul. Întors în Egipt, sprijinit în toiagul său, și împreună cu Aaron, Moise se bucură de încrederea poporului, care-l recunoaște ca pe unul prin care „*Dumnezeu i-a cercetat pe fiii lui Israel...*” (Ex. 4, 31). Dar ieșirea poporului lui Israel din Egipt nu se împlinește decât după un timp de tatonări și încercări, în care Faraon își arată atotputernicia lumească, iar Moise este întărit prin cuvântul lui Dumnezeu. Minunile săvârșite prin mulțime de semne ca antidot pentru mulțime de plăgi, sunt prilej de manifestare pentru un Dumnezeu atotputernic, dar care întârzie, prin împietrirea inimii lui Faraon (Ex. 9, 7), să împlinească mult așteptata ieșire din Egipt. Pasajul de la începutul capitolului 10 al Exodului clarifică adevăratul scop al tuturor acestor încercări: „...«*căci Eu am împietrit inima lui și a slujitorilor lui ca să urmeze la rând aceste semne cu ei. Ca să povestiți în auzul fiilor voștri cum i-am jucat pe egipteni, despre semnele Mele, pe care le-am făcut între ei ca să știți că Eu sunt Domnul.*»” (Ex. 10, 1-2).

Așadar, intenția de a-i elibera din robia egipteană nu era nicidecum redusă la dimensiunea politică, cât era menită trezirii conștiinței apartenenței poporului lui Israel la acest Dumnezeu și transmiterea acestui adevăr generațiilor următoare. Motivul eliberării este reluat cu obstinație, iar „*verbele a elibera* (Ex. 5, 23; Ex. 18, 10), și *a răscumpăra* (Ex. 15, 3), devin aproape termeni tehnici pentru a califica acțiunea lui Dumnezeu”.⁵⁶ Această pedagogie

---

⁵⁶ Fr. JOHN, de Taizé, *cit.*, p. 46.

divină culminează cu trecerea Domnului: „...«*Eu voi străbate țara Egiptului în acea noapte și voi lovi pe orice întâi-născut din țara Egiptului, de la oameni la dobitoace, și voi aduce răzbunare peste toți zeii Egiptului. Eu sunt Domnul.»*” (Ex. 12, 12). Jertfirea mielului și însemnarea cu sânge a locuințelor, precum și pâinea nedospită, se vor regăsi în celebrarea acestui eveniment de ordin capital pentru istoria lui Israel. Alături de celelalte două sărbători de pelerinaj, *Pesah* are rădăcini istorice și agrare deopotrivă. Ritualul de *korban Pesah* (jertfa pascală), va fi celebrat ulterior în deșert (*Num.* 9, 1-5) și în toată perioada Templului, ca o masă de jertfă în fiecare ajun de Paște.⁵⁷ Capitolul 15 al Exodului rezumă într-o cântare adresată lui Dumnezeu minunata trecere a Mării Roșii, motiv de a aduce slavă și preamărire.

Din această primă parte a Exodului profilul lui Moise este deja puternic conturat, iar valențele ce determină contingente cu cele ale unui pelerinaj sunt prezente. El însuși parcurge etapele de pregătire pentru o călătorie al cărei deplin cunoscător rămâne doar Dumnezeu, dar cu fiecare nouă etapă însemnătatea chemării, a alegerii cu totul gratuite din partea lui Dumnezeu, păstrează sensul primordial al unui act de credință, care stă ca fundament pentru orice pelerin. Înzestrarea lui Moise cu o autoritate specială derivă din acțiunea directă a lui Dumnezeu, iar toiagul de păstor devine acum mijloc de manifestare a puterilor dumnezeiești - element ce nu lipsea din recuzita viitorilor pelerini creștini. Toiagul, ca semn al necesității sprijinului în puterea lui Dumnezeu, devine, alături de desagă și pelerină, parte cu puternic simbolism. Dar mai presus de acest însemn al unei puteri speciale, cea mai mare însemnătate o are capacitatea unei ascultări totale la inițiativa mereu surprinzătoare a lui Dumnezeu. Totul este subordonat acestei inițiative, iar aspectele spontane ale acestui proces, care culminează cu răzgândirea lui Faraon, prezintă noi și mereu neașteptate soluții! Omul rămâne mereu fascinat de lucrarea atotputernică a acestui Dumnezeu pentru care aduce laudă, sub forma cântării și a dansului, elemente ale sărbătorii, așa cum descrie capitolul 15 din Exod: „*Mariam proorocița, sora lui Aaron, a luat timpanul în mână și toate femeile au ieșit după ea cu timpane și hore. Și Mariam a început, zicând: « Să-I cântăm Domnului, căci El cu slavă s-a preaslăvit; cal și călăreț i-a aruncat în mare. »*” (Ex. 15, 20-21). Deși nu este încă celebrată finalitatea unui drum, iar locul destinației rămâne departe și neclar, izbânda trecerii Mării Roșii permite manifestarea plină de bucurie a celor ce deja au făcut experiența minunilor lui Dumnezeu!

---

⁵⁷ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, *cit.*, p.604-605.

Din această experiență a drumului din pământul sclaviei spre Țara Făgăduinței, trecerea prin deșert cuprinde esența unui act purificator și necesar. Condiționările impuse de vitregia naturii, viața de nomazi pe care trebuie să o asume, aduc poporului lui Israel sumedenie de noi încercări prin care trebuie să treacă, dar mai ales conștiința unei fragilități majore.⁵⁸ Deșertul ca loc de trecere, ostil întemeierii vieții, devine locul de formare pentru acești oameni aflați pe drum, în pelerinaj, tot mai departe de locul sclaviei și totuși, încă înlănțuiți de vechii stăpâni. Încercările la care sunt pe rând supuși devin adevărate probe, atât pentru popor cât și pentru Moise. Acestea „repun în chestiune propria identitate”. La fel și pentru pelerinul din vechime, mai ales, când orice obstacol devenea o nouă ocazie de descoperire a alcătuirii omenești.

Lamentările israeliților se succed cu fiecare lipsă, și în ciuda ajutorului pe care Dumnezeu nu întârzie să-l dea de fiecare dată. Murmurul și cărtirea adunării, îl acuză pe Moise pentru fiecare obstacol, în timp ce Moise devine mijlocitor între ei și Dumnezeu. Reproșul adunării: „*De ce ne-ai scos din Egipt?*” (Ex. 17, 3), continuă și după darul manei, iar autoritatea lui Moise este din ce în ce mai precară. Rolul său de conducător este întărit de bătălia câștigată cu Amalek, când prin gestul ridicării mâinilor aduce izbândă poporului lui Israel. Acestei victorii Moise îi consacră un altar, și chiar Domnul îi cere consemnarea „*într-o carte spre aducere aminte...*” (Ex. 17, 14). Delegarea unor judecători peste popor, de data aceasta rod al unui sfat uman și nu al unui cuvânt al lui Dumnezeu, ne dă o imagine a mărimii poporului care impune noi forme de organizare. Dar aspectul cel mai important nu e reprezentat de aceste note cu caracter prevalent istoric, precum războiul cu Amalek sau desemnarea unor judecători, cât primirea poruncilor pe muntele Sinai!

Momentul primirii poruncilor este relatat cu cea mai mare atenție, iar versetele abundă în detalii care premerg întâlnirea de pe Sinai, și prin aceasta este subliniată, o dată în plus, importanța evenimentului. Aici, în pustiul Sinai, Moise „*suit pe muntele lui Dumnezeu*” (Ex. 19, 3), primește primele învățături pentru a pregăti momentul întâlnirii dintre Dumnezeu și popor. Promisiunea că israeliții vor deveni „*popor scump între toate neamurile...preoție împărătească și neam sfânt.*” (Ex. 19, 5-6), este transmisă prin Moise, și premerge ritualului ce va trebui împlinit pentru întâlnirea efectivă. De această dată nu doar Moise este cel chemat să asculte glasul lui Dumnezeu, iar întreaga manifestare a

---

⁵⁸ Fr. JOHN de Taizé, *cit.*, p.54.

atotputerniciei are ca scop întemeierea încrederii depline că prin Moise poporul primește cele Zece Porunci. Glasurile de trâmbiță și norul de fum (*Ex. 19, 13*), vor fi urmate de proclamarea Legii, identificată chiar cu „vocea lui Dumnezeu”⁵⁹. Participarea întregului popor la această mărturie extraordinară poartă în sine semnificații multiple, iar printre ele este și aceea a importanței împărtășirii comunitare a unui fapt unic, și care va deveni prilej de rememorare și celebrare trăită de întreaga comunitate, și în mod deosebit în jurul Templului, inimă a cultului israelit și loc de pelerinaj pentru toate triburile lui Israel.⁶⁰ Codul mozaic, chiar dacă se înscrie în tradiția Orientului Apropiat, ne apare ca ceva cu totul nou, și în timp ce toate celelalte forme de coduri care pretind a fi inspirate de Dumnezeu, sunt date și formulate de regi individuali, Poruncilor din Biblie este însuși Dumnezeu. Legislația cuprinsă în Pentateuh este glasul, cuvântul lui Dumnezeu, iar Moise rămâne doar un profet.⁶¹

Răspunsul poporului „într-un glas”, care promite ascultare și împlinire (*Ex. 24, 3*), este consacrat prin ritualul stropirii cu sânge, parte din jertfa adusă pe altarul Domnului. Primirea tablelor de piatră și turnarea vițelului de aur sunt cele două imagini antagonice, care descriu, pe de-o parte, fidelitatea din partea lui Dumnezeu, și căderea în idolatrie a aceluiași popor care promitea deplina ascultare. Mijlocirea lui Moise, apoi furia în care chiar el sparge tablele Legii, este descrisă cu dramatism. Descrierea din cap.32, versetul 6, a ceea ce reprezentau tablele Legii, ne arată într-un mod sintetic importanța și implicit gravitatea actului distrugerii lor; „*Tablele erau lucrul lui Dumnezeu și scrierea lui Dumnezeu, săpată pe table.*” După această cădere a poporului, ilustrată prin chiar spargerea tablelor, Moise mijlocește din nou, iar făgăduința lui Dumnezeu este afirmată cu și mai multă putere și claritate, deși nu lipsește și penitența pentru cei care au păcătuit. Comuniunea dintre Dumnezeu și Moise este una cu totul specială; „*Și Domnul vorbea cu Moise față către față, cum vorbește cineva cu prietenul său.*” (*Ex. 33, 11*), dar cu toată această intimitate nici Moise nu e îndreptățit pentru a reprimi tablele, decât în urma unui post aspru de patruzeci de zile. Dimensiunea penitențială proprie și pelerinajelor, iată este prezentă în cele mai importante întâlniri dintre Dumnezeu și om, ca o componentă ce marchează trecerea de la sacru la profan. Tot aici, în capitolul 33, întâlnim un alt dialog, plin de semnificație, între Dumnezeu

---

⁵⁹ Fr. JOHN de Taizé, *cit.*, p.66.

⁶⁰ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, *cit.*, p.805.

⁶¹ PAUL-JHONSON, *O istorie a evreilor*, *cit.*, p.48.

și Moise; „*Și zice Moise către El: «Dacă nu vii tu Însuși, n-am să mă duc de aici»*” (Ex 33,15). Asupra acestui verset Mitropolitul Antonie de Suroj are următorul comentariu: „...*«Dacă nu vii Tu Însuși cu noi, nu are rost să mergem!»* Ce cuvânt minunat și îndrăzneț: dacă Dumnezeu nu merge cu noi, pelerinajul nostru nu are rost, nu mai suntem pelerini, ci vagabonzi.”⁶² Mitropolitul de Suroj, ca unul care a cunoscut vicisitudinile pribegiei, ca unul aflat în exil, departe de țară de origine, la rândul său sprijin pentru mulți alți pribegi”, înțelege cu atât mai bine sensul profund uman al însoțirii cu Dumnezeu. Cu această lumină, vedem cum eliberarea din robia egipteană, aduce și un factor civilizator, chiar dacă termenul nu e destul de cuprinzător, în sensul dobândirii unei demnități speciale, și într-o perspectivă literalmente socială. Omul cu Dumnezeu nu riscă să se transforme din pelerin în vagabond.

Iluminarea feței lui Moise, în timp ce cobora de pe munte cu cele două table și construirea cortului mărturiei finalizează cartea Exodului. Slava lui Dumnezeu prezentă în cortul mărturiei îi va conduce mai departe pe fiii lui Israel, în chip de nor pe timpul zilei și în chip de foc în timpul nopții (Ex. 40, 37).

Cu această experiență marcantă, care desăvârșește ieșirea din Egipt, se fundamentează dimensiunea religioasă și prin aceasta, exodul nu poate fi înțeles în cheia problematicii socio-istorice cât, mai ales, ca un fapt profund spiritual, generator al tuturor celorlalte paliere ale existenței umane. În acest fel înțelegem mai bine și dimensiunea peregrinării prin deșert, asemănătoare oricărui pelerinaj, prin elemente comune ușor de recunoscut, dar cel mai important dintre toate aceste aspecte, rămâne dimensiunea spirituală.

---

⁶² Mitropolitul Antonie de Suroj, *Ești creștin sau bisericos?/ Cuvântări despre trăirea launtrică a credinței*, Doxologia, Iași, 2020, p.103.

4.2. Leviticul

A treia carte din Pentateuh, cartea Leviticului, este și ea atribuită lui Moise, dar cel mai probabil redactată după întoarcerea din exilul babilonian.⁶³ Titlul ebraic *wayyqra'* derivă din primele cuvinte ale acestei cărți și înseamnă „El a chemat”. În tradiția rabinică această carte mai este denumită *Torat cohanim*⁶⁴ - Manualul preoților, titlu ce reflectă pe deplin conținutul cărții. Toate descrierile amănunțite ale ritualurilor și ceremoniilor, cuprinzând jertfele, dar și multitudinea prescripțiilor care acopereau situațiile cele mai diverse, de la păcate la răscumpărare, sunt toate consemnate ca având aceiași însemnătate sacră. Orice împrejurare și orice aspect al vieții își găsește o corespondență în enunțurile clare ale legii, iar pentru inevitabilele încălcări sunt prevăzute căile de îndreptare; „*Dacă va păcătui cineva fără de voie împotriva poruncilor Domnului, săvârșind o încălcare a vreuneia dintre ele, [va trebui să împlinească]:...*” (Lev. 4, 2). Dacă aspectele privitoare la diferitele jertfe, scopul și maniera în care trebuie să fie împlinite, ocupă cea mai mare parte a cărții, cele care privesc relațiile cu aproapele sau prescripțiile pentru anul sabatic au și ele o mare importanță. Astfel, în capitolul 19, versetele 33-34, poporului i se poruncește chiar și comportamentul față de străini;

„Dacă va veni un străin oarecare în țara voastră, să nu-l asupriți. Străinul care locuiește între voi să fie pentru voi ca și cel de-al casei și să-l iubești ca pe tine însuși, căci și voi ați fost străini în țara Egiptului. Eu sunt Domnul Dumnezeuul vostru. Să nu faceți nedreptate la judecată, la măsurătoare, la cântărire și la măsurare.”

Referința directă la anii robiei egiptene și afirmarea noii apartenențe, complet diferită de starea de robie din Egipt, este cât se poate de clară. Poporul lui Israel e chemat să observe tot ceea ce e din afara lui, chiar și pe cel străin, în lumina raportării la Dumnezeu.

Expresia „...«*Eu sunt Domnul Dumnezeuul vostru.*»” (Lev. 19, 34), devine un leit-motiv și un fir roșu al cărții Leviticului, iar amintirea faptelor minunate prin care poporul lui Israel a fost eliberat din robie, aduce în prim plan libertatea fiilor lui Israel în raport cu toți ceilalți oameni. Singurul lor stăpân nu este decât Dumnezeu; „...«*căci ei sunt robii Mei, pe care i-*

---

⁶³ SEPTUAGINTA, *cit.*, p.299.

⁶⁴ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, *cit.*, p.464.

am scos din pământul Egiptului; să nu fie vândut precum se vinde un rob. Să nu-l supui la chinuri și să te temi de Domnul Dumnezeul tău.»” (Lev. 25, 42-43). Dimensiunea valorii libertății este un act de răscumpărare a lui Dumnezeu, act prin care cei credincioși revin de drept doar lui Dumnezeu. Această conștiință a unui popor întreg este fundamentată pe actul eliberării și întreaga comunitate este condusă nu de un conducător, ci de legea dată de Dumnezeu. De altfel acest aspect este subliniat și de ultimul verset al cărții, prin care apare explicit rolul lui Moise, care nu e acela al unui conducător, cât acela al unui intercesor; „*Acestea sunt poruncile pe care i le-a dat Domnul lui Moise pentru fiii lui Israel, pe muntele Sinai.*” (Lev. 27, 34). Prin intermediul lui Moise, un întreg popor primește legea lui Dumnezeu, cuvinte cu putere de poruncă, care devin adevărate „instrumente pentru crearea unor lumi, construirea unor culturi și clarificarea înțelegerii omenești.”⁶⁵.

4.3. Numerii

Percepută ca o traducere literală a textului ebraic, cea de-a patra carte a Pentateuhului, atribuită lui Moise, „reunește texte mai vechi, tradiții și formule rituale, așezate sub semnul unui itinerar al purificării spirituale”.⁶⁶ Redactarea textului este periodizată cu cincisprezece secole înainte de Hristos,⁶⁷ iar titlul cărții era *Bemidar* („În deșert”). Traducătorii textului ebraic, pentru o distincție mai clară față de cărțile precedente, au preferat titlul de Numerii – un nume care face referire și la cele două recensăminte, care apar menționate în capitolul 1, respectiv capitolul 26. Aceste relatări conturează aspectul principal ca fiind acela al organizării poporului israelit, într-o ordine riguroasă, care pune laolaltă numărul și numele; „*Faceți numărătoarea întregii adunări a fiilor lui Israel, după înrudirile lor, după casele strămoșilor lor, după număr din numele lor, pe cap de om, tot bărbatul*” (Num. 1, 2). O inițiativă a lui Dumnezeu, la care Moise și Aaron sunt chemați să fie colaboratori pentru înfăptuirea ei, ne pune în fața aceleiași relații directe pe care nu omul, ci Dumnezeu o stabilește cu poporul său. Enumerarea căpeteniilor triburilor și recunoașterea lor *după nume* (Num. 1, 18), precum și numărarea judicioasă a membrilor fiecărui trib, descrisă în detaliu, formează o imagine impresionantă asupra unui moment care se adaugă procesului de

---

⁶⁵ JEREMY SCHONFIELD, *cit.*, p.86-87.

⁶⁶ SEPTUAGINTA, *cit.*, p. 421.

⁶⁷ *Idem.*

fundamentare a poporului în structurarea lui organizatorică, din care nu lipsește misiunea aparte pentru tribul lui Levi; „Vezi ca tribul lui Levi să nu-l socotești laolaltă cu ceilalți și numărul lor să nu-l iei între fiii lui Israel. Ci tu să-i rânduiești pe leviți la cortul mărturiei și la toate uneltele lui și la toate câte sunt în el...” (Num. 1, 49). Cortul mărturiei devine locul cel mai important și reperul organizării poporului israelit, atât în plan funciar și militar, cât și spiritual. Taberele se așează împrejurul cortului, fiecare cu oastea și căpeteniile lor, iar fiii lui Levi primesc toate învățăturile pentru toate cele privitoare la Cortul mărturiei; de la *perdeaua umbritoare* (Num. 4, 5), pânza de pe masa punerii-înainte *toată purpurie, și vasele, și cădelnițele, și cupele, și potirele pentru libație, iar pâinile de-a pururi să fie pe ea.*” (Num. 4, 7). Contribuția fiecărui trib prin darurile aduse la târnosirea altarului este evocată în capitoul 7, iar ritualul purificării pentru leviții care *vor intra spre a săvârși lucrările cortului mărturiei* (Num. 8, 15), este și el prezentat în detalii ce nu omit niciun aspect. Întreaga viață a triburilor, care alternează prin timpul de așezare și cel al pornirii pe calea peregrinării, are loc doar la inițiativa lui Dumnezeu, și se desfășoară cu atenta observare a tuturor prescripțiilor primite. Lamentările și conflictele sunt o constantă a peregrinării, iar Moise este prezentat ca cel ce se bucură de încrederea lui Dumnezeu, într-un mod excepțional (Num. 12, 7-8). Dintre rândurile acestei cărți, care abundă prin nume și numere, cu o mai mare pregnanță se detașează această legătură a lui Dumnezeu cu un popor îndărătnic, dar pe care fidelitatea lui Dumnezeu o revelează de fiecare dată cu o și mai mare claritate.

Episodul trimiterii oamenilor pentru cercetarea pământului Canaanului, descrisă ca „*țara unde curge lapte și miere*” (Num. 13, 27), devine o nouă probă de credință, pe care doar doi din cei trimiși - Iisus al lui Nave și Chaleb - reușesc să o treacă. Consecința acestui act de necredință face ca poporul iudeu să fie sortit unei peregrinări prelungite, și doar urmașii acestora vor deveni martori ai făgăduinței: „*ci doar copiii lor care sunt cu Mine aici, câți nu cunosc binele, nici răul, tot tânărul nepriceput, acestora le voi da pământul, iar toți cei care M-au mâniat nu-l vor vedea.*” (Num. 14, 23). Sensului spiritual al acestei rătăcirii în credință i se juxtapune osândirea la o peregrinare de patruzeci de ani în deșert. Exemplele de nesupunere sunt prezentate într-o înlănțuire aproape continua, iar revolta lui Core și pretenția la exercitarea preoției din partea leviților, este ocazia unei noi manifestări a dreptății lui Dumnezeu (Num. 16, 35). Aaron însuși este pedepsit și moare pe muntele Or, nu înainte de a transmite fiului său, Eleazar, veșmântul de preot. Pedepsa trimisă prin intermediul șerpilor

ucigași, apoi tămăduirea, nu e decât un alt moment din lungul șir al lamentărilor pricinuite de lipsurile peregrinării; „*De ce ne-ai scos din Egipt, ca să ne omori în pustiu? Că nu este pâine, nici apă, iar sufletului nostru i s-a urât de pâinea asta seacă.*” (Num. 21, 5). Același capitol, 21, ne dezvăluie căderea lui Moise și Aaron, care nu împlinesc cu credincioșie misiunea primită, iar pentru aceasta nu vor putea trăi bucuria intrării în Țara Făgăduinței: „*« Pentru că n-ați avut credință să Mă arătați sfânt înaintea fiilor lui Israel, nu veți duce adunarea aceasta în țara pe care le-am dat-o. Aceasta e apa de sfadă, căci fiii lui Israel au rostit ocări înaintea Domnului, dar El s-a arătat sfânt între ei. »*” (Num. 20, 12-13).

Recurența acestei întrebări pe întregul parcurs al peregrinării în pustiu, manifestă regretul și îndoiala pentru poporul care-l urmează pe Moise. Totuși, în pofida tuturor acestor renegări, Dumnezeu e cel care nu încetează să ocrotească și să conducă poporul; „*Și Domnul a grăit către Moise; «Nu vă temeți de el, fiindcă l-am dat în mâinile tale, cu tot poporul lui, și cu tot pământul lui, și vei face cu el cum ai făcut cu Seon, regele Amoreilor, care sălășluia în Esebon»*”. (Num. 21, 34). Ocrotirea specială pe care Dumnezeu continuă să o manifeste pentru poporul său apare într-un mod deosebit, tocmai în aceste confruntări cu alte triburi sau popoare. Discrepanțele majore, de ordin militar, dar mai ales de ordin religios, necesită de cele mai multe ori intervenții ale lui Dumnezeu. Aceste intervenții nu sunt totdeauna clare, iar încercarea credinței iudeilor presupune de multe ori corecții dureroase. Astfel încât, acest drum prin deșert nu e de departe cel mai dificil aspect al peregrinării, cât această stare de creștere în credință, care se cere trăită în împlinirea cu rigoare a legilor lui Dumnezeu. Iar tocmai această asiduă urmare a Legii este cea care dă identitate acestei adunări de peregrini.

Episodul cu Balac, rege al Moabului, și Balaam, un profet al unei populații neisraelite,⁶⁸ vine să întărească printr-o recunoaștere „externă”, atotputernicia Dumnezeului lui Israel. Această confirmare a atotputerniciei lui Dumnezeu, atât din partea păgânilor, ba chiar și a animalelor, prin înzestrarea cu calități excepționale a măgăriței lui Balaam, (Num 22, 25-30), surprinde prin ineditele manifestări, dar nu și prin mesajul transmis;

„*O stea va răsări din Iacob, și un om se va ridica din Israel, și va zdrobi căpeteniile lui Moab și-i va lua pradă pe toți fiii lui*

---

⁶⁸ SEPTUAGINTA, cit., p.488.

Seth și Edomul îi va fi moștenire și-i va fi moștenire Esau, dușmanul său. Cu tărie Israel a făptuit.” (Num. 24, 17-18)

Această profeție luminoasă nu împiedică alte căderi ale poporului, care „s-a pângărit, curvind cu fetele lui Moab. Ele i-au chemat la jertfele idolilor lor și poporul a mâncat din jertfele lor și s-au închinat la idolii lor. Și Israel a fost inițiat în misterele lui Beelphegor.” (Num. 25, 1-2). Îndreptarea păcatului prin sabie este singura modalitate de a întoarce urgia Domnului de la Israel.

Cartea Numerilor ne surprinde cu un capitol destinat popasurilor fiilor lui Israel, într-o înșiruire cronologică, începând cu ieșirea din Egipt. Astfel, capitolul 33 consemnează numele tuturor locurilor de oprire din perioada peregrinării. Aceste locuri de oprire temporară, mai îndelungate sau mai scurte, marchează itinerarul drumului cu concretețea locului și a denumirii, precum o hartă. Alternanța dintre drum și loc, coordonatele timp și spațiu, componenta dinamică și statică a acestui parcurs descriu toate chiar traiectoria credinței ca pe o permanentă trecere, prefacere și devenire, a fiecărui protagonist, dar mai ales a acestei adunări chemată să devină un popor al lui Dumnezeu. Așa cum în finalul acestui capitol, în care este rememorat întreg drumul, ca și cum odată ajuns pe culmea muntelui călătorul poate privi panorama ce i se deschide de la înălțimea pe care a ajuns, tot așa, cititorului cărții i se reamintește și scopul călătoriei; „Poruncește fiilor lui Israel și spune-le: « Intrați în pământul Canaanului. Acesta vă va fi vouă moștenire - pământul Canaanului împreună cu hotarele sale. »” (Num. 34, 2). Acest Dumnezeu peregrin, însoțitor și conducător al poporului său, își anunță prezența în acest pământ promis, ca un Dumnezeu ce va locui în mijlocul poporului său, ceea ce conduce la obligativitatea consacării acestui pământ; „« Și să nu pângăriți pământul pe care locuiți, unde eu îmi voi pune cortul peste voi. Pentru că Eu sunt Domnul care și-a pus cortul în mijlocul fiilor lui Israel. »” (Num. 35, 34). Într-un fel, locul sacru al cortului este extins la întregul teritoriu locuit de fiii lui Israel, și prin aceasta exigența urmării Legii și a tuturor prescripțiilor capătă o importanță majoră. Obligația cultului și ritualurilor nu este limitată la comunitatea preoților și leviților, dar întreaga comunitate este responsabilă de păstrarea și transmiterea acestora, ca pe moștenirea cea mai de preț. În același timp, cortul, ca loc de adăpost și intimitate, devine spațiul predilect al prezenței tainice a lui Dumnezeu., care cere, nu doar o manifestare dinamică și eminentă exterioară, dar și o întâlnire a

omului în inferioritatea sa. Această componentă a trăirii interioare, a dobândirii unei dispoziții de liniște și pace nu este străină practicii pelerinajului. Și în același timp, această stare de pace lăuntrică, de desprindere de lumea exterioară, conduce pe cel credincios la întâlnirea dorită cu Dumnezeu, într-un alt fel de pelerinaj-unul interior.

Toate cele trei cărți; Exodul, Leviticul și Numerii, cuprind epopeea ieșirii din Egipt și a îndelungii peregrinări ce-i urmează. Semnificația chemării din partea lui Dumnezeu rămâne principalul ax al celor trei cărți, iar Moise ocupă un loc privilegiat, fiind protagonist în toate etapele acestei călătorii spre Țara Făgăduinței. Aspecte comune oricărei forme de pelerinaj se regăsesc în paginile celor trei cărți, dar aspectul primordial este acela al revelării lui Dumnezeu prin Legea pe care o dăruiește poporului eliberat. Robii care sunt eliberați din Egiptul sclaviei, vor deveni prin Legea celor două table, popor al lui Dumnezeu. Drumul străbătut nu e doar o rătăcire prin pustiu, deși o cuprinde în mod dramatic și pe aceasta, cât mai ales este locul desăvârșirii și nașterii unui nou popor, diferit de toate celelalte pentru că a fost ales și condus de Dumnezeu. Viața acestui popor este legată nemijlocit de ascultarea Legii - subiect tratat cu persuasiune în ultima din cele cinci cărți ale Pentateuhului.

4.4. Deuteronomul

Cartea a cincea a Torei este considerată temelia religiei iudaice. Intitulată în ebraică, *Devarim-Cuvintele*, după modul cum începe textul, cuprinde cuvintele rostite de Moise, înainte de intrarea în Țara Făgăduinței. Numită și *Mișne Tora* (Repetarea Torei, de unde provine și numele grecesc - Deuteronom), așa cum înțelepții o numesc, cartea Deuteronomului conține, potrivit tradiției, tot ceea ce Moise a transmis oral în ultimele 37 de zile ale vieții lui.⁶⁹ Așadar, este subliniată importanța acestor ultime cuvinte, un adevărat tezaur pentru credința iudaică!

Epoca redactării Deuteronomului nu este cunoscută cu certitudine, datarea fiind localizată înainte de descoperirea Regelui Iosia, din 621 a.C., sau chiar în vremea Regelui Ezechia (725-695 a.C.).⁷⁰ Asemenea Vulgatei și textul ebraic cuprinde 34 de capitole și este structurat în 11 pericope-*sedarot*. După o scurtă introducere, primul capitol debutează cu

---

⁶⁹ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, *cit.*, p. 187.

⁷⁰ *Idem*.

prima cuvântare a lui Moise, care este o aducere aminte a învățămintelor trecutului. A doua cuvântare (Dt. 4,1- 40), este o proclamare a unicității lui Dumnezeu. Poporul iudeu, ales de Dumnezeu, impune o conduită fără echivoc și o mărturie clară despre gratuitatea și atotputernicia acțiunii lui Dumnezeu (Dt. 4, 7-8). A treia cuvântare a lui Moise este despre dăruirea Torei. Tot drumul din pustiu este interpretat ca încercare și pedeapsă în vederea păzirii poruncilor lui Dumnezeu (Dt. 8, 2), iar amintirea dăruirii manei este înțeleasă tot ca pedagogie divină: „...și te-a hrănit cu îmbucături de mană, pe care n-o cunoscuseră părinții tăi, ca să-ți dea de veste că omul nu va trăi numai cu pâine, ci va trăi omul din orice vorbă care iese din gura lui Dumnezeu.”(Dt. 8, 3). Sublinierea importanței cuvântului lui Dumnezeu este des făcută, și iată cum tocmai din concretețea parcurgerii deșertului și a experimentării directe a intervențiilor lui Dumnezeu, ia naștere acest nou tip de relaționare, care se face prin intermediul cuvintelor; „...«Puneți cuvintele acestea în inima voastră, iar ele să fie neîncetat dinaintea ochilor voștri. Și dați-le ca învățătură copiilor voștri, roștiți-le așezati în casă, mergând pe drum, la culcare și la sculare.»” (Dt. 11, 18). Pregătirea pentru intrarea în Țara Promisă, cuprinde și dispoziții legate de cultul datorat Domnului, iar aceasta aduce o perspectivă interesantă, pentru că tocmai aspectele care privesc sălășluirea, și chiar „...locul unde-i va fi chemat numele” (Dt. 12, 11), sunt prezentate ca parte, încă, a peregrinării.

Binecuvântarea și blestemul sunt cele două jaloane care indică ascultarea sau neascultarea pe care poporul o manifestă în raport cu Dumnezeu, prin urmarea sau desconsiderarea poruncilor sale. Intransigența este proclamată, mai ales cu privire la eventualitatea urmării zeilor străini, iar pedeapsa anunțată pentru astfel de abateri este chiar moartea. În schimb, porunca lui Dumnezeu care „nu este nici prea grea și nici prea departe de tine” (Dt. 30, 11), odată ce este împlinită este sinonimă cu viața;

„ Iau astăzi martori dinaintea voastră cerul și pământul: am pus dinaintea voastră viața și moartea, binecuvântarea și blestemul; alege viața, ca să trăiești și tu, și neamul tău, să-L iubești pe Domnul Dumnezeul tău, să ascuți de glasul Lui și să te ții lângă El; căci aceasta este viața ta și lungimea zilelor tale, câte vei sălășlui pe acest pământ, cum le-a jurat Domnul părinților tăi Avraam și Isaac și Iacob că le dăruiește.” (Dt. 30, 19-20)

Poporul iudeu, încă înainte de trecerea Iordanului, așa cum este arătat în ultimele pagini ale Deuteronomului, are parte de o altă trecere, a cărei importanță are consecințe extraordinare; „...Moise a scris cuvintele acestei legi într-o carte și le-a dat-o preoților, fiii lui Levi, care purtau chivotul legământului Domnului, și bătrânilor dintre fiii lui Israel.” (Deut. 31, 9). Așadar, acest salt major, de la transmiterea orală la cea scrisă, iată, este plasată ca fiind parte a acestui drum prin pustiu, și chiar mai mult: încununare a peregrinării deșertului! Cuvântul lui Dumnezeu, care a însoțit poporul sub formele cele mai diferite și neașteptate, de la un glas la stâlpul de foc, devine, din momentul primirii tablelor celor 10 Cuvinte, Legea scrisă! Importanța acestui fapt este evidențiată cu prisosință, prin aducerea sa în prim-plan, înainte ca Moise să moară, și înainte de intrarea în Țara Făgăduinței. Alături de chivotul legământului și sub atenta pază a preoților lui Levi, Legea este aceea care, în locul lui Moise, face posibilă trecerea în Țara Făgăduinței. Dacă drumul, atât de dificil, a constituit „decorul” principal al desfășurării evenimentelor, iată cum primirea Legii, și proclamarea ei ca cel mai important fundament al religiei lui Israel, aduce Cartea în prim plan. Cartea nu este nicidecum doar o formă de cult sau un aspect simbolic. Așa cum ne indică versetele Deuteronomului, totul este prevăzut în vederea cunoașterii Legii de către întreaga comunitate, fapt de asemenea excepțional! Citirea Legii nu este una ritualică, ci este una spre învățare și împlinire. Nimeni nu este exclus de la ascultarea acestei învățături citite:

„ Să adunați poporul, pe bărbați, pe femei și pe copii și pe străinul din orașele voastre, ca să asculte și să învețe să se teamă de Domnul Dumnezeuul vostru în toate zilele câte le vor trăi pe pământul[în care intrați] trecând Iordanul, ca să-l moșteniți.” (Dt. 31, 12).

Această chemare adresată, chiar și străinului, aduce în prim-plan caracterul imperativ și absolut al urmării Legii. Toată adunarea poporului primește prin autoritatea lui Moise această obligație cu caracter sacru, ca pe o condiție sine-qua-non pentru moștenirea pământului promis. Între viață și Lege este pus semnul egalității, planurile se suprapun până la o totală asimilare, din care viața adevărată și demnă este doar urmarea și transmiterea Legii.

Cântarea lui Moise și binecuvântarea pe care o adresează poporului, înaintea apropiatei morți, încheie cartea Deuteronomului. Este menționată transmiterea puterii către

Iisus fiul lui Nave, prin gestul impunerii mâinilor, prin care acesta „...s-a umplut de duh de înțelepciune” (Dt. 34, 9). Moise are parte de o ultimă privire asupra pământului făgăduit, pe care Dumnezeu i-l arată de pe înălțimea muntelui Nabau, după care moare în ținutul Moabului. Drumul lui Moise ajunge la final, iar cartea Deuteronomului este încheiată de versetele care îl elogiază ca pe cel mai însemnat dintre profeții Israelului: “*Și nu s-a mai ridicat în Israel profet ca Moise, pe care l-a cunoscut Domnul față către față, cu toate semnele și prevestirile pe care îl trimisese Domnul să le împlinească în țara Egiptului...*” (Dt. 34, 10-11).

Figura lui Moise, emblematică pentru cele 4 cărți care urmează Genezei, este legată de acțiunea eliberatoare a lui Dumnezeu, dar și de răspunsul poporului ales, într-o dinamică nu doar a timpului și spațiului cât, mai ales, a descoperirii credinței în Dumnezeu. Dinamica acestei creșteri în credință, mai bine spus, a revelării lui Dumnezeu, cunoaște și cuprinde toate dimensiunile umanității. De la sclavie și ignoranță la eliberare și cunoaștere, drumul parcurs poate să fie înțeles și privit și în dimensiunea lui de peregrinare. Această peregrinare este, așa cum textul ne arată, tributară încercărilor de tot felul; de la cele de ordin material, marcat de lipsuri care periclitau viața biologică a oamenilor și animalelor, pâna la cele de ordin spiritual, în care căderile și păcatul, suferințele de tot felul, sporesc nesiguranța și amplifică cele mai teribile frici și angoase. Descoperirea căinței, practica postului, stabilirea cultului, încununată de cunoașterea Legii și urmarea ei, sunt dintre cele mai importante etape prin care poporul este pregătit pentru intrarea în tărâmul făgăduit; mai mult decât un simplu teritoriu, acesta este înțeles ca noul început al vieții cu Dumnezeu!

CONCLUZII

Însemnătatea și bogăția textului biblic, mereu purtător de lumină și noutate a cunoașterii lui Dumnezeu, este o sursă inepuizabilă de descoperire, care prin fiecare lectură conduce pe orice cititor la un drum de smerită învățătură. Abordarea temei alese, din perspectiva drumului către Țara Făgăduinței, privit din prisma valențelor unui pelerinaj deschis, prin intermediul lecturii, posibilități noi în citirea și înțelegerea textului. Drumul spre Țara Făgăduinței, așa cum a fost consemnat de paginile Scripturii, rămâne deschis posibilităților multiple de citire, așa încât și asocierea cu problematica pelerinajului este una dintre posibilități. Prin prisma narațiunii și a limbajului folosit, vocabularul indică cu prisosință accesul la o atare viziune. Dar cele mai importante și substanțiale premise pentru o asemenea abordare rămân criteriile definiției ale pelerinajului, care cuprind decizia și motivația, drumul parcurs spre locul destinației, locul perceput ca spațiu sacru, forma de participare, de celebrare, prin aspecte de cult și ritual, și întoarcerea la locul de apartenență, cu o finalizare ce depășește orizontul mundan spre a se deschide celui transcendental. Aceste etape se petreceau pentru pelerinul creștin al epocii marilor pelerinaje (de la pelerinajele antichității timpurii în Ierusalim, până la pelerinajul spre Compostella), departe încă de zorii modernității. Toate aceste date comune ale unui pelerinaj antic/medieval se pot regăsi în istoria lui Abraham și a ieșirii din Egipt, chiar dacă în contexte și maniere, uneori, foarte diferite. Pelerinajele epocilor moderne, deși cuprind și ele etapele esențiale, suportă consecințele modernității, iar acestea aduc schimbări substanțiale, care merg până la imposibilitatea existenței fenomenului însuși (În ce mod pot avea loc pelerinaje într-o societate tot mai laicizată, și tot mai arbitrar organizată?). Rezumând aceste coordonate care particularizează un pelerinaj, dintre cele mai sus enumerate, atât corespondențele cât și diferențele se detașează cu mai multă claritate.

1. Inițiativa pelerinului/chemarea lui Dumnezeu

Dacă primul act necesar este evident, fiind acela al inițiativei personale pentru săvârșirea drumului ca pelerin, textul biblic ne aduce în prim plan inițiativa lui Dumnezeu, și nu pe aceea a lui Abraham, care apare ca cel ce acceptă acest angajament. Dar în planul trăirii

religioase, inițiativa divină premerge totdeauna decizia celui credincios. Acceptarea voinței lui Dumnezeu, a fost și temelia transformării fundamentale a lui Abraham. Chemarea lui Dumnezeu către Abraham, a presupus radicalitatea impusă de părăsirea unui teritoriu cunoscut, a unei comunități deja existente, pentru promisiunea unui alt pământ și a unui neam mare, cuprinse de binecuvântarea divină (*Gn. 12, 3*). În acest cuvânt al chemării este cuprinsă și inițiativa și finalitatea unui drum, care devine pentru Abraham unică rațiune a existenței. Toate faptele sale converg spre împlinirea acestei făgăduințe, chiar dacă modul și timpul realizării rămân necunoscute. Actul credinței este, tocmai prin aceasta, desăvârșit! Credința ne apare ca un sine-qua-non chiar dacă, pe parcursul întregii vieți a lui Abraham, asistăm la diferite încercări ce-i probează tăria, ca în cele din urmă să constituie moștenirea cea mai de preț pe care Abraham o lasă urmașilor săi. Ei își vor conduce viața în aceeași ordine a promisiunii lui Dumnezeu, întăriți de exemplaritatea credinței mărturisită de tatăl lor. Apartenența la un neam nu va mai fi doar de ordin strict tribal, ci va cunoaște și dimensiunea religioasă. Ultimele cuvinte atribuite lui Iosif manifestă pe deplin acest crez: *„Eu mor. Dumnezeu însă o să vă cerceteze, o să vă ia din țara aceasta și-o să vă ducă în ținutul pe care Dumnezeu a jurat că-l va da părinților voștri, Avraam, Isaac și Iacob.”* (*Gn. 50, 24*).

Moise este, ca și Abraham, cel chemat de Dumnezeu: *„Moise, Moise!”* (*Ex. 3, 4*), dar în opoziție cu Abraham, Moise este cel care primește cu suspiciune misiunea încredințată; *„Cine sunt eu, să merg la Faraon, regele Egiptului, ca să-i scot pe fiii lui Israel din pământul Egiptului?”* (*Ex. 3, 11*). Această întrebare nu e nicidecum o piedică, pentru că Moise primește încredințarea însoțirii lui Dumnezeu. Așa începe drumul lui Moise, cel care devine conducătorul poporului lui Dumnezeu, pe drumul lung și greu al eliberării din Egipt.

La acest prim nivel al inițierii, voința manifestă a lui Dumnezeu se detașează de orice altă formă de înțelegere sau dorință pur umană, omul intrând într-o perspectivă divină, în care umanul este orientat spre un orizont nou, chiar necunoscut, așa cum a fost pentru patriarhi și Moise. Această abandonare totală a fost practică de mulți dintre pelerinii creștini, trăind experiențe asemănătoare cu acelea ale iudeilor.

Inițiativa ca și motivația începerii unui drum nou aparțin lui Dumnezeu; în mod explicit, așa cum citim în paginile Vechiului Testament, sau ca o dorință de înnoire spirituală, așa cum se întâmplă în cazul pelerinilor creștini. Juxtapunerea planului spiritual cu acela al aspectului material sunt o caracteristică importantă a oricărui pelerinaj. Aceste două

coordonate manifestă condiția existenței umane aflată într-o tensiune permanentă și într-un echilibru problematic. Pelerinajul nu rezolvă această realitate, și mai degrabă aduce în prim plan disensiunea a cărei rezolvare nu este nicicum în puterea omului, cât în atotputernicia lui Dumnezeu. Acest orizont care aparține lui Dumnezeu este singura perspectivă care aduce împlinire pentru pelerinul creștin, la fel cum și pentru evreul peregrin spre Țara Făgăduită.

2. Drumul parcurs

Părăsirea propriului spațiu, teritoriu stăpânit și cunoscut, reprezintă un act ce implică, așa cum deja am văzut, credința, dar și posibilitatea descoperirii dorințelor și limitelor omenești, care cer să fie depășite prin efort, și de cele mai multe ori prin intervenția lui Dumnezeu. Partea aridă a drumului parcurs de Abraham și Moise, ca și de mulți pelerini, presupunea și experimentarea deșertului, în sens propriu, în cazul lui Abraham și al poporului ales, dar și în sensul încercărilor de tot felul. Dificultățile generate de contextul istoric, climatic, dar mai ales cele izvorâte din natura umană, sunt corpusul acestei experiențe particulare a unui pelerinaj. Alternanța dintre o cunoaștere fără echivoc a voinței divine și perioadele de îndoială, sau chiar revoltă în fața unor obstacole, a reprezentat fundalul desfășurării evenimentelor trăite de patriarhi, dar și de Moise și de tot poporul iudeu. Modalitățile la care Abraham recurgea ca să-și salveze viața, numind-o soră pe Sara, sau momentele când se bucură de recunoaștere din partea celor străini, descriu o gamă largă de experiențe a unei vieți itinerante, căreia nu i se întrevede o finalitate rezonabilă. Angajamentul lui Abraham în legământul cu Dumnezeu este probat până la absurd, când este gata să-l sacrifice pe Isaac, și cu aceasta ni se revelează o depășire a logicii umane. La fel Moise, de câte ori, nu este protagonistul celor mai teribile încercări, pe care le depășește doar cu ajutorul lui Dumnezeu?

Acest aspect al probei limitelor și capacităților umane era asumat de pelerinul creștin, iar singura speranță era aceea a providenței, care va veghea pașii peregrinului. Înfruntarea asumată a asperităților drumului și a unei săracii care depindea de bunăvoința semenilor, erau modalități prin care creștinul pelerin manifesta totală dependență față de Dumnezeu.

Despărțirea de lumea cunoscută, de suma tuturor obișnuințelor și siguranțelor de ordin uman, conduceau și pregăteau pelerinul, așa cum întreg poporul ales a fost pregătit, pentru o

întâlnire cu Dumnezeu care să elibereze și să îndreptățească inima celui păcătos, aflat pe calea a căinței, pe calea eliberării. Acest drum spre o finalitate fericită, cum e aceea a intrării în Țara Făgăduinței, se desfășoară într-un timp considerabil pentru viața omului. Generațiile succedate de la Abraham și până la momentul intrării în țara promisă, însumează experiențe multiple și complexe, o istorie cu etape supuse fluctuațiilor - de la cele mai înfloritoare, precum perioada lui Iosif în Egipt, până la cea mai neagră robie, care a mers aproape până la disoluția oricărei forme de trăire religioasă - și unicul fir roșu al acestui drum a fost acela al încrederii în promisiunea lui Dumnezeu.

3. Sanctuarul

Scopul central al oricărui pelerinaj este acela de a ajunge la un loc perceput ca fiind încărcat de prezența sacralității, un loc în care prin participarea la cult oferă credinciosului șansa unei sporiri a credinței, dar mai ales a unei înnoiri, chiar a unei schimbări radicale a vieții: convertirea. Pentru poporul ales, lunga peregrinare prin deșert, începută din vremea patriarhilor și desăvârșită prin ieșirea din Egipt, descoperirea apartenența față de un Dumnezeu atotputernic, care promitea posesia unui pământ și o identitate nouă - în calitatea primită de moștenitori ai lui Dumnezeu. Locul spre care se îndreaptă nu este un sanctuar, dar chiar mai mult, o întreagă țară pe care ei o vor primi de la Dumnezeu.

Practica însemnării locurilor de importanță religioasă este consemnată de întreaga istorie a patriarhilor. Aceste modalități de însemnare a unor locuri încărcate de semnificație spirituală, deși nu au funcția unor sanctuare, prezintă inclusiv o evoluție substanțială a credinței, dar și a ritualului poporului ales. De la cele mai uzuale practici ale diferitelor credințe, până la conceptualizarea și reprezentarea materială a atotputerniciei divine, întreg parcursul istoriei iudaice poartă și aceste semne vizibile ale consolidării și maturizării credinței în Dumnezeu. Primele locuri ale manifestării dumnezeiești erau marcate conform obiceiurilor arhaice de arbori, sau pietre, etc... cu funcție de însemnare a unui loc cu încărcătură spirituală. Multe erau preluate din tradiția cananeeană, și abia după primirea tablelor legii apare chivotul și cortul, ca locul cel mai însemnat al prezenței divine.

Departate de a împlini funcțiile unui sanctuar propriu-zis, apar menționate cu claritate de paginile Pentateuhului numeroase forme de marcarea, chiar dacă foarte rudimentare, a

locurilor cu semnificație spirituală. Astfel, încă la începutul istoriei lui Abraham, în Geneză (Gn. 12, 6), locul *Sichem*, din ținutul canaanenilor, este dublat de *Stejarul Înalt*. După teofanie, Abraham „a construit acolo un altar Domnului care i s-a arătat.” (Gn. 12, 7). La fel și în Betel, Abraham construiește un altar, de data aceasta chiar înainte de a-l invoca pe Dumnezeu. Această dublare a unor însemne deja existente, apare deseori, acesta este și cazul stejarului din Membré, la Hebron, unde Abraham ridică un altar. Când Iacob, în urma visului avut, recunoaște manifestarea extraordinară a lui Dumnezeu, ridică piatra pe care-și sprijinise capul, iar aceasta devine un stâlp „și a vărsat untdelemn peste vârful ei. Și a numit locul acela „Casa lui Dumnezeu”. (Gn. 28, 18). Alți stâlpi sunt ridicați la *Betel* (Gn. 35, 14-15), sau chiar pe mormântul Rahelei (Gn. 35, 20). În aceeași linie, alte locuri primesc nume noi, care indică o teofanie sau un fapt deosebit al intervenției lui Dumnezeu; „*Taberele*” (Gn. 32, 3) „*Chipul lui Dumnezeu*” (Gn. 32, 31). Aceste obiceiuri de origine păgână, îngăduite de pedagogia divină, nu vor mai fi tolerate după primirea Legii, ba chiar vor fi interzise: „*Să nu-ți sădești dumbrăvi sfinte, nici un astfel de arbore pe lângă altarul Domnului Dumnezeului tău, pe care ți-l vei face singur; să nu-ți ridici vreun stâlp de piatră, care-I este urât Domnului Dumnezeului tău.*” (Dt. 16, 21-22).

Exodul aduce în prim plan figura lui Moise, iar teofaniile sunt legate de misiunea la care este chemat, alături de Aaron. Semnele și minunile săvârșite, prezentate deja în debutul cărții, deschid cel mai important capitol al intervenției extraordinare a lui Dumnezeu! Stâlpul de piatră ridicat de Iacob, este înlocuit de Dumnezeu însuși: „*Dumnezeu îi călăuzea ziua în stâlp de nor, iar noaptea în stâlp de foc, ca să le arate calea.*” (Ex. 13, 21). Începe o etapă nouă, nemaicunoscută până atunci, aceea în care drumul nu este parcurs doar la îndemnul sau cu protecția lui Dumnezeu, dar chiar cu Dumnezeu. Instituirea sărbătorilor și a sabatului sunt consecința nemijlocită a intervenției divine, iar cea dintâi este Paștele. De la vechea sărbătoare agrară, *Pesah* devine una dintre trei sărbători de pelerinaj (alături de *Șavuot* și *Sucot*).⁷¹ Dacă trecerea Mării Roșii este primul moment decisiv, care a marcat ieșirea din Egipt într-un mod miraculos, adică prima etapă a eliberării din robie, un al doilea moment este acela al muntelui Sinai, când poporul primește tablele legii. Acțiunea lui Dumnezeu manifestată prin cele două mari intervenții a fundamentat întregul ansamblu identitar al unui popor ce și-a structurat întreaga existență pe Cuvântul scris pe cele două table; „*Tablele erau*

---

⁷¹ DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, *cit.*, p. 604.

lucrul lui Dumnezeu și scrierea lui Dumnezeu, săpată pe table.” (Ex. 32, 16). Chivotul, cortul mărturiei, precum și veșmintele preoților și toate prescripțiile privind slujirea, ritualurile, jertfele, sărbătorile, sunt prezentate cu minuțiozitate și cea mai mare grijă pentru a descrie importanța și prețiozitatea lor. Acest loc destinat celor mai sacre lucruri și prezenței lui Dumnezeu constituie un adevărat sanctuar; „Atunci norul a acoperit cortul mărturiei și cortul s-a umplut de slava Domnului...Atunci când norul se ridica deasupra cortului, fiii lui Israel se porneau la drum, cu toate ale lor. Iar dacă norul nu se ridica, ei rămâneau pe loc, până în ziua în care se ridica.” (Ex. 40, 34-37). Acest pasaj, care încheie cartea Exodului, exprimă rolul fundamental al importanței manifestării sacralității, în toată plenitudinea, pentru poporul israelit. Prezența lui Dumnezeu în mijlocul poporului aduce pentru popor o responsabilizare majoră; aceea a unei sacralizări cu totul neobișnuite, printr-o extensie extraordinară a spațiului sacru asuma celui profan: „Și să nu pângăriți pământul pe care locuiți, unde Eu îmi voi pune cortul între voi. Pentru că Eu sunt Domnul Care și-a pus cortul în mijlocul fiilor lui Israel.” (Num. 35, 34).

4. Întoarcerea/Convertirea

Plecarea într-un pelerinaj, presupune și un moment al întoarcerii acasă, la locul din care pelerinul a început călătoria. Această revenire nu era de la sine înțeleasă, mai ales în epocile îndepărtate în care orice formă de călătorie era expusă unor riscuri majore. Drumul unui pelerin din antichitate sau Evul Mediu, presărat de atâtea necunoscute, nu avea ca scop decât întâlnirea cu Dumnezeu, prin mijlocirea locului, fie că era vorba de un sanctuar sau doar de pământul ce fusese martor la evenimentele mântuitoare, ca în cazul Țării Sfinte. Această finalitate materială fiind dublată, urmată, de mult dorita dobândire a iertării și a primirii unor haruri deosebite, de deschiderea către o nouă viață, care să aducă pelerinul mai aproape de lucrarea mântuitoare a lui Dumnezeu. Așadar, întoarcerea la locul originar, era încununată de partea cea mai importantă; aceea a convertirii, iar când revenirea la locurile de baștină se petrecea, era în mod direct legată de grația divină.

Din paginile Pentateuhului, aspectul unei întoarceri la locul originar este destul de problematic. Începând cu chemarea adresată lui Abraham, de a ieși din ținutul său spre un loc necunoscut, versetele Genezei plasează întreaga istorie a peregrinării poporului ales, spre Țara Făgăduinței, într-un absolut al ascultării față de Cuvântul lui Dumnezeu. Prin aceasta

mai întâi Abraham, părintele credinței, apoi generații de-a rândul, au fost martorii și protagoniștii planului mântuitor al lui Dumnezeu. Peregrinarea cunoaște etape diferite, din care dificultățile sunt parte inerentă, la fel și intervențiile salvatoare ale lui Dumnezeu. Drumul patriarhilor care se încheie în Egipt, într-o apoteoză a reunificării și împăcării, într-o poziție privilegiată de un statut social cu totul deosebit, și într-o perioadă de prosperitate, aduc în prim plan succesul și împlinirea, cel puțin, a unor aspirații omenești. Dar Cartea Genezei nu se încheie cu această imagine a beatitudinii lumești, și ultimele rânduri vin să reamintească adevărata finalitate, pe care poporul iudeu încă nu a atins-o;

“Și Iosif le-a zis fraților săi: «Eu mor. Dumnezeu însă o să vă cerceteze, o să vă ia din țara aceasta și-o să vă ducă în ținutul pe care Dumnezeu a jurat că-l va da părinților voștri, Avraam, Isaac și Iacob». Și Iosif i-a pus să jure pe fiii lui Israel, zicând: «Când Dumnezeu o să vă cerceteze, să luați și oasele mele de aici, cu voi»”. (Gn. 50, 24-25).

Promisiunea lui Dumnezeu este un bine care întrece spațiul și timpul experimentat de om, și înscrie omul într-o dimensiune verticală a adevăratei împliniri, chiar dincolo de moarte; „*să luați și oasele mele de aici, cu voi.*” (Gn. 50, 25). Tot această promisiune este aceea care generează continuitate și sens pentru o lume aflată mereu în zbatere și condiționalitate, departe de ceea ce avea să se descopere ca adevărata libertate a moștenitorilor lui Dumnezeu.

Odată cu Moise și ieșirea din Egipt, apare cu și mai mare claritate descoperirea însemnătății reale a îndelungatei peregrinări; aceasta constituind nu doar luarea în posesie a unui teritoriu promis, cât schimbarea fundamentală pe care toată experiența drumului și a acțiunii salvatoare a lui Dumnezeu, a adus-o poporului iudeu. Consecința ascultării și credinței față de un Dumnezeu eliberator și viu, este condiția exigentă pentru cei aleși, până la o aspră pedagogie cu totul edificatoare; pentru că nici unul dintre cei șovăitori nu va cunoaște bucuria împlinirii promise, și doar urmașii acestora sunt cei destinați să intre în Țara Făgăduinței (Num. 14, 21-25). Chiar și Moise împărtășește această pedeapsă, împreună cu cei pe care-i condusese, nu înainte ca Dumnezeu să-i arate de departe, „*de pe muntele Nabau, pe vârful Phasga, care este în fața Ierihonului...*” (Dt. 33, 1), întinderea pământului promis. Astfel, toți cei care au cunoscut lucrarea de eliberare a lui Dumnezeu, dar și toate vitregiile și

încercările, rămân la granița dintre promisiune și împlinire, iar singura consolare, încărcată de o profundă semnificație, este aceea a împlinirii prin urmași; „*Acesta este pământul pe care l-am făgăduit lui Avraam și Isaac și Iacob, spunând: «Urmașilor voștri li-l voi da».*” (Dt. 34, 4). Sub semnul aparent al unui eșec, din perspectivă umană, finalitatea este atinsă în ordinea împlinirii Cuvântului lui Dumnezeu, iar poporul ales este nu doar moștenitorul unei țări, cât moștenitorul lui Dumnezeu însuși. În acest fel nu doar redarea vieții, în locul morții experimentate în robia Egiptului, dar a unei vieți cu totul noi, o viață care presupune alegerea lui Dumnezeu, constituie cea mai importantă întoarcere/convertire;

„...alege viața ca să trăiești și tu, și neamul tău, să-L iubești pe Domnul Dumnezeul tău, să ascuți de glasul Lui și să te fii lângă El; căci aceasta este viața ta și lungimea zilelor tale, câte vei sălășlui pe acest pământ, cum le-a jurat Domnul părinților tăi Avraam și Isaac și Iacob că le dăruiește.” (Dt. 30, 19-20).

Elementele definiției unui pelerinaj, în accepțiunea de manifestare religioasă creștină, și în spațiul iudeo-creștin, își găsesc cu ușurință echivalența în istoria patriarhilor, a drumului lor spre Țara Făgăduinței. Evidența numeroaselor paralelisme, pornind de la componentele esențiale unui pelerinaj, care cuprinde și complexitatea trăirilor umane cele mai profunde și raportarea acestora la Dumnezeu, dezvăluie posibilitatea reală de a extrage prin parcurgerea textului, roadele unui pelerinaj autentic, chiar dacă doar la nivel mental. Acest exercițiu de citire a unor texte fundamentale pentru creștinism, așa cum sunt și pentru iudaism, aduce o înțelegere suplimentară asupra pelerinajului în general, dar și asupra textului sacru. În ordine inversă, efectuarea unui pelerinaj reia, chiar dacă fragmentar și în ecou, ceva din experiența generațiilor patriarhale, pentru că în comun, între cei de demult și cei de azi, mai rămâne necesitatea eliberării din robie; o robie din care doar lucrarea mântuitoare a lui *Cel-ce-este* o poate împlini, spre intrarea fericită în Țara Făgăduinței.

BIBLIOGRAFIE

SEPTUAGINTA, *Geneza, Exodul, Leviticul, Numirii, Deuteronomul*, Volum coordonat de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi în colaborare cu pr. Ioan-Florin Florescu, Colegiul Noua Europă, Polirom, 2004.

Catehismul Bisericii Catolice, ARCB, București, 1993.

Antonie, Mitropolitul de Suroj, *Ești creștin sau doar bisericos?/ Cuvântări despre trăirea autentică a credinței*, trad. I.-L. Radu, Doxologia, Iași, 2020.

Benedict al XVI-lea, *Deus caritas est*, Presa Bună, Iași, 2006.

Benedict al XVI-lea, *Verbum Domini*, Presa Bună, Iași, 2010.

Dumea, E., *Teme se istorie a Bisericii*, Sapienția, Iași, 2002.

Dumitrescu, V., *Note de curs, Managementul Pelerinajului*, Universitatea București, FTRC, 2020.

Eliade, M., *Istoria credințelor și ideilor religioase*, trad. C. Baltag, Univers Enciclopedic, București, 2000.

Filoramo, G., *Istoria Religiiilor II/ Iudaismul și creștinismul*, trad. C. Dumitru, Polirom, 2008.

Frère John, de Taizé, *Le chemin de Dieu/Etude biblique sur la foi comme pèlerinage*, Les Presses de Taizé, 1983.

Grigorie, Episcopul Nyssei, *Despre viața lui Moise*, trad. I. Buga, Meteor Press, 2021.

Heschel, A. J., *Omul nu e singur/O filosofie a iudaismului*, trad. V. Prager, Editura Hasefer, București, 2001.

Ioan-Paul al II-lea, *Scrisoare despre pelerinaj la locurile legate de istoria mântuirii*, editura Presa Bună, Iași, 1999.

Mantzaridis, G *Străinul/Roadele liniștirii*, trad. C. Coman, Editura Bizantină, București, 2017.

Johnson, Paul, *O istorie a evreilor*, trad. I.Horea, Humanitas, București, 2015.

Oz, Amos și Oz-Salzberger Fania, *Evreii și cuvintele*, trad. I. Petridean, Humanitas, București, 2015.

- Petercă, V., *De la Abraham la Iosua*, Institutul Teologic Romano-Catolic, București, 1996.
- Ratzinger, Joseph, cardinal, *Introducere în creștinism: prelegeri despre Crezul apostolic*, trad. M. Blaj, Sapiientia, Iași, 2004.
- Ratzinger, Joesph, Papa Benedict al XVI-lea, *Drumul pascal*, trad. M.I. Pătrașcu, Sapiientia, Iași, 2006.
- Ratzinger, Joseph, Benedetto XVI, *Gesù di Nazaret*, trad. C. Galli e R. Zuppet, Rizzoli, 2007.
- Schonfield, J., *Text, timp și teritoriu/Redescifrarea culturii evreiești*, trad. A.Mândrilă-Sonetto, Polirom, Iași, 2019.
- Voicu, Mihaela, *Istoria pelerinajelor; Note de curs*, Universitatea București, FTRC, 2018.

DICȚIONARE ȘI ENCICLOPEDII

CATHOLICISME HIER AUJOURD'HUI DEMAIN, Encyclopédie publiée sous le patronage de l'Institut catholique de Lille par G. Mathon, G.-H. Baudry, P. Guilluy, E. Thiery, Tome deuxième, ŒCUMÉNISME (2 partie) - PERPÉTUITÉ DE L'ÉGLISE, Letouzey et Ané, 87, Paris.

DICTIONNAIRE DES MOTS DE LA FOI CHRÉTIENNE, publié sous le direction d'Olivier de La Brosse, Antonin-Marie Henry, Philippe Rouillard, Nouvelle édition 1989, Les Éditions du Cerf, Paris.

DICȚIONAR ENCICLOPEDIC DE IUDAISM, trad. Viviane Prager, C. Litman, Țicu Goldstein, Coordonare: Viviane Prager/ *SCHIȚĂ A ISTORIEI POPORULUI EVREU*, trad. C. Liman, editura Hasefer, București, 2000.

VOCABULAR DE TEOLOGIE BIBLICĂ, publicat sub conducerea lui Xavier LÈON-DUFOUR și Jean DUPLACY, Augustin GEORGE, Pierre GRELOT, Jaques GUILLET, Marc-François LECAN, coord; trad. F. Bălăceanu, coord; trad. M. Broșteanu, ARCB, 2001.

INTERNET

<http://rationality.fandom.com/ro/wiki/istoriareligiilor>.

http://en.wikipedia.org/wiki/Itinerarium_Burdigalense.

http://en.wikipedia.org/wiki/Egeria_

<http://w2.vatican.va/content/benedict-XVI/it/speeches/2010/november/documents/hfben-XVI>